T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM TASARIMI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Uygulama Raporu

TÜRK KÜLTÜRÜNDEN SEÇİLEN DEMONİK VARLIKLARIN İNCELENMESİ VE SERAMİK YORUMLARI

Hazırlayan
Melike ÖZDEN

Danışman
Doç. Efe TÜRKEL

İzmir / 2022

YEMİN METNİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı Yüksek Lisans Uygulama Raporu olarak sunduğum Türk Kültüründen Seçilen Demonik Varlıkların İncelenmesi ve Seramik Yorumları adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

2022

Melike Özden

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün …… / …… / ……. tarih ve …… sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği' nin …….. maddesine göre Yüksek Lisans öğrencisi Melike Özden'in, "Türk Kültüründen Seçilen Demonik varlıkların İncelenmesi ve Seramik Yorumları" konulu tezi incelenmiş ve aday …… / ……. / ……... tarihinde, saat …….'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ……. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin …….. olduğuna oy …… ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE ÜYE

ÖZET

Türk Kültüründen Seçilen Demonik Varlıkların İncelenmesi ve Seramik Yorumları başlıklı tezin ilk bölümünde yer alan konular, bu çalışmanın coğrafi ve tarihi olarak kapsayacağı alanları, Türk Kültürü tanımıyla kastedilenin detaylarını ve demonik varlık tanımını içermektedir. Türk Kültüründen bahsedilirken, kültürün oluşmasında ve gelişmesindeki unsurlara, yaşadıkları coğrafyaların özelliklerine, diğer kültürlerle girdikleri etkileşimlere, ekonomik ve sosyal yapılara, din ve inanç sistemlerine değinilmiştir. Demonik varlık tanımının yanında "demonoloji" ve "demon" kavramlarından da bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Türk Kültürlerindeki demonik varlıklar hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Bu varlıklar içerisinde hakkında birden çok kaynak bulunan ve üç boyutlu olarak tasarlanmaya uygun olanlardan tercih edilen yedi varlık hakkında detaylı bilgilendirmeler yapılmıştır.

Kişisel seramik yorumlarının bulunduğu üçüncü bölümde; seçilen demonik varlıkların, kaynaklardan elde edilen tasvirlerine bağlı kalınarak, yaptıkları eylemler de dikkate alınarak kişisel yorumlar ile üç boyutlu seramik büstleri oluşturulmuş ve karakterlere uygun seramik kaideler yapılmıştır.

ABSTRACT

The subjects in the first part of the thesis titled “Examination of Demonic Beings Selected from Turkish Culture and Interpretations of Ceramics” include the geographical and historical areas that this study will cover, the details of what is meant by the definition of Turkish Culture, and the definition of demonic being. While talking about Turkish Culture, the factors in the formation and development of culture, the characteristics of the geographies they live in, their interactions with other cultures, economic and social structures, religion and belief systems are mentioned. In addition to the definition of demonic being, the concepts of "demonology" and "demon" are also mentioned.

In the second part, general information about demonic beings in Turkish Cultures is given. Among these assets, detailed information has been given about seven assets, which are preferred among those that have more than one source and are suitable for three-dimensional design.

In the third section with personal ceramic comments; Adhering to the depictions of selected demonic beings obtained from the sources, taking into account their actions, three-dimensional ceramic busts were created with personal interpretations and ceramic pedestals suitable for the characters were made.

TEŞEKKÜR

Başta araştırmalarım ve uygulamalarım süresince özveri ve sabırla desteğini ve bilgi birikimini benimle paylaşan değerli danışmanım Doç. Efe Türkel olmak üzere Anasanat Dalı başkanımız sayın Prof. Halil Yoleri hocama, Türk Tarihine olan ilgimi arttıran, beni bu konuda araştırmalar yapmaya teşvik eden sayın tarihçi Ceren Sungur'a, Türk Demonik varlıkları hakkında uzman görüşlerine başvurduğum, eserlerinden sıklıkla yararlandığım sayın Seçkin Sarpkaya hocama ve bana eğitim, araştırma olanağı sağlayan tüm değerli hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TÜRK KÜLTÜRÜNDEN SEÇİLEN DEMONİK VARLIKLARIN İNCELENMESİ VE SERAMİK YORUMLARI

YEMİN METNİ ..... İİ

TUTANAK ..... İİİ

ÖZET ..... İV

ABSTRACT V

TEŞEKKÜR ..... Vİ

İÇİNDEKİLER ..... Vİİ

RESİM LİSTESİ X

1. BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜ VE DEMONOLOJİ ÜZERİNE

1.BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜ VE DEMONOLOJİ ÜZERİNE 2

1.1 TÜRK KÜLTÜRÜ 2

1.1.1 Türk Tarihi'ne Kısa Bir Bakış 2

1.1.2 Türklerin İnanışları 3

1.2 DEMONOLOJİNİN TANIMI VE DEMONİK VARLIK KAVRAMI 9

2. İKİNCİ BÖLÜM

DEMONİK VARLIKLAR

2. BÖLÜM: DEMONİK VARLIKLAR 13

2.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ DEMONİK VARLIKLAR HAKKINDA GENEL BİLGİ 13

2.2. SEÇİLEN DEMONİK VARLIKLAR HAKKINDA GENEL BİLGİ 14

2.2.1 Erlik 14
2.2.2 Alkarısı 19
2.2.3 Ejderha 23
2.2.3.1 Kök-Luu (Göksel Ejder) 26
2.2.3.2 Evren: 27
2.2.3.3 Büke 28
2.2.3.4 Bükrek ve Sangal 28
2.2.3.5 Yelbegen(Celbegen) 29
2.2.3.6 Badraç 30
2.2.4 Şürele 31
2.2.5 Kıyat (Kıyand, Kıat) 35
2.2.6 Davara 37
2.2.7 İt-Barak 38

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UYGULAMALAR

3. BÖLÜM: UYGULAMALAR 44

3.1. UYGULAMALAR ÜZERİNE ESER METNİ 44
3.1.1 Erlik 44
3.1.2 Alkarısı 45
3.1.3 Evren 45
3.1.4 Şürele 46
3.1.5 Kıyat 46
3.1.6 Davara 47
3.1.7 İt-Barak 47

3.2. ESER KATALOĞU 44

SONUÇ **63**

KAYNAKÇA **65**

ÖZGEÇMİŞ

RESİM LİSTESİ

Şekil 1- Hunlar (Checa, 2011) 3

Şekil 2- Bir şamanın davulu üzerindeki Tengrist Dünya görüşünün bir diyagram; Dünya ağacı merkezde büyüyor ve üç Dünyayı birbirine bağlıyor. (New World Encyclopedia, 2008) 4

Şekil 3- "Altaylı kamın tanrı Ülgen'e ulaşmak için izlediği yol. 6

Şekil 4- Türklerin tarih boyunca doğudan batıya göç haritası. (Batu, 2018) 8

Şekil 5- Erlik Han Tasviri (Cihan Engin) 18

Şekil 6- Erlik Han Tasviri (Altay Yenen) 18

Şekil 7- 16. Yüzyılın Sonundaki Hz. Muhammed 'in"Siyer-i Nebi" Kervanı Yolunda Ejderhayı Sakinleştirmesi, Münyatür (Kerametli, 1985, s. 717) 25

Şekil 8- Cizre Ulu Cami Kapı Tokmağı, 13. Yy (Esmer, 2015) 25

Şekil 9- Ejder-At motifi (Esmer, 2015) 26

Şekil 10- Osmanlı Döneminde Bağdat'ta Yapılan Tılsımlı Kapı Üstünde Bir Çift Evreni Tutan Hükümdar Motifi (Esmer, 2015) 27

Şekil 11- Evren/Evran (Meydan) 28

Şekil 12- Yedi Başlı Yelbegen (Sayım, 2017) 29

Şekil 13- Badraç Tasviri (Digör, 2019) 30

Şekil 14- Şürele Resmi (Itegez, 2010) 31

Şekil 15- Sabyiga'nın kitabındaki Gabdulla Tukay'ın "Şürele" resmi (Khadzhiakhmetov, 2011) 33

Şekil 16- Tek boynuzlu geyik-at (Kıyant) figürü 1-2. Yy (Bilgili, 2016) 36

Şekil 17- İt_Barak kabartmaları, Palais de Chaillot, Vézelay Cynocephali, 17. Yüzyıl (Hagen, 2010).....41

Şekil 18- Kuzey-Doğu Avrupa'da ve Hindistan' da yaşadıklarına inandan Borus adlı insanlardan bir baba ile oğul. (Ögel, 2010, s. 187) 42

Şekil 19- İt-Barak, Orta çağ Avrupası (Hagen, 2010) 42

Şekil 20- Erlik, (Melike Özden,2022).....49

Şekil 21- Erlik, (Melike Özden,2022).....50

Şekil 22- Erlik, (Melike Özden,2022).....50

Şekil 23- Alkarısı, (Melike Özden,2022).....51

Şekil 24- Alkarısı, (Melike Özden,2022).....52

Şekil 25- Alkarısı, (Melike Özden,2022).....52

Şekil 26- Evren, (Melike Özden,2022).....53

Şekil 27- Evren, (Melike Özden,2022).....54

Şekil 28- Evren, (Melike Özden,2022).....54

Şekil 29- Kıyat, (Melike Özden,2022).....55

Şekil 30- Kıyat, (Melike Özden,2022).....56

Şekil 31- Kıyat, (Melike Özden,2022).....56

Şekil 32- Şürele, (Melike Özden,2022) 57

Şekil 33- Şürele, (Melike Özden,2022) 58

Şekil 34- Şürele, (Melike Özden,2022) 58

Şekil 35- Davara, (Melike Özden,2022) 59

Şekil 36- Davara, (Melike Özden,2022) 60

Şekil 37- Davara, (Melike Özden,2022) 60

Şekil 38- İt- Barak, (Melike Özden,2022) 61

Şekil 39- İt- Barak, (Melike Özden,2022) 62

Şekil 39- İt- Barak, (Melike Özden,2022) 62

1. BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜ VE DEMONOLOJİ ÜZERİNE

1. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜ VE DEMONOLOJİ ÜZERİNE

1.1 Türk Kültürü

1.1.1 Türk Tarihi'ne Kısa Bir Bakış

Öncelikle belirtmek gerekir ki Türk tarihi, Türk dilini konuşmuş olan Türk topluluklarının ortak tarihidir. Türk halklarının Avrasya'nın bir ucundan Anadolu'ya hatta Avrupa'ya uzanan iki bin yıllık uzun serüveninde yaşam koşulları aynı kalmamıştır. Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Türkler tarih boyunca karşılaştıkları pek çok milletten eş alarak zamanla karakteristik fiziksel yönlerini kaybetmiş ve dilleri de bu milletlerin etkileriyle farklılaşmıştır, aynı ortak dilden çıkmış farklı Türk dilleri ve lehçeleri oluşmuştur.

Araştırmacılar tarafından Türklerin dünya sahnesine çıkış tarihi ile ilgili bir takım farklı düşünceler bulunmaktadır, "..çok eski zamanlarda ortaya çıkan (dilin yapısı, örgütlü yaşam biçimi ve atçılığı gibi öğelerden anlaşılan) Türk kavmi veya kavimler topluluğu üzerinde isim, menşe, hatta coğrafi mekanın tespiti konusunda büyük zorluklar yaşanır." (Ortaylı, 2015, s. 13) bu konuda ki sıkıntıların başlıca sebebi Türklerin yazılı tarihe çok geç başlamış olması ve ilk Türk milletleriyle ilgili bilgilerin başka devletlerin kaynaklarından elde edilmesidir.

Kurulan ilk Türk devletleri boy sistemine dayalı bir hayat sürüyorlardı, atları erken yıllarda evcilleştirdikleri için konargöçer bir hayat tarzına sahiplerdi. Orta Asya'da pek çok farklı Türk boyu bulunmaktaydı ve bu boylar genellikle çok uzun ömürlü olamamaktaydı, güçlenen bir boyun etrafında hızlıca birleşen boylar, aynı şekilde bir zayıflama söz konusu olduğunda yine hızlıca dağılabilmekteydi. Böyle bir ortamda birkaç Türk boyunun birleşmesi ile kurulan, ilk uzun soluklu Türk devleti Hun devleti olmuştur. Daha sonra Hunlardan çıkan kollarla Göktürkler, Uygurlar ve Türk İslam Dönemi devletleri kurulmuştur ayrıca Orta Avrasya'nın her yerine yayılmış pek çok Türk halkıyla çok geniş bir coğrafyaya dağılmış bir Türk varlığı oluşmuştur. Türk halkları ve devletleri, eski devirlerde ve orta çağda yayıldıkları coğrafyalar içinde başka milletlerle de etkileşim içerisine girdiler ve pek çok farklı kültürle alışverişte bulunarak birbirlerinden farklılıklar

gösterdiler kimileri atalarının kültürüne çoğunlukla bağlı kalarak kimileri de yeni kültürlerden fazlasıyla etkilenerek ancak yine de eski kültürlerini tamamen terk etmeden yeni sentezler oluşturarak varlıklarını sürdürdü. Günümüz dünyasında kendi müstakil devletlerini kuran (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi.) ya da başka devletlerin bünyesinde (Karaçaylar, (Karaçay-Çerkes), Balkarlar (Kabardin-Balkar), Kumıklar (Dağıstan), Gagauzlar (Gökoğuzlar) gibi.) varlığını sürdüren pek çok Türk halkı bulunmaktadır. Bu çalışmada bu Türk halkları ve devletlerinin kültürlerinde bir ayrıma gidilmeden birçoğunun inanışında kendine yer edinen demonik varlıklar seçilmiştir.

Şekil 1- Hunlar (Checa, 2011)

1.1.2 Türklerin İnanışları

Bir toplumun kültürünü anlamak için bilinmesi gereken en önemli unsurlardan biri de inanç sistemleridir. Kültürü oluşturan alışkanlıklar, gelenekler ve örfler yadsınamaz şekilde dini inançlardan etkilenmektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden önceki inanışlarıyla ilgili iki farklı ana görüş yer almaktadır. Bu görüşlerin ilki, Türklerin en yaygın ve uzun süreli dinlerinin Gök Tanrı dini olmasıdır. "Orta-Asya' da devlet kuran Türk sülalelerinin hemen hepsinde

Gök-Tanrı kültünün yer alması bir kısım araştırıcıları, Türklerdeki Gök-Tanrı dinini, "İmparatorluk Tanrısı" şeklinde değerlendirmeye götürmüş bulunmaktadır." (Günay & Güngör, 2003, s. 60) . Bu inanışın merkezinde tek bir tanrı, Gök Tanrı bulunmaktaydı, bu tanrı yoktan var edebilen, her şeyin yaratıcısı olan, eşi ve benzeri olmayan "ulu varlık" idi. Yaratma işini tamamladıktan sonra insanların işlerine karışmayı bırakmış, ancak sahip olduğu yardımcı ruhlar[1] onun temsili olarak insan dünyasında etkili olmuşlardır.[2] Gök Tanrı inancında Evren, Gök, Yer ve Yeraltın olmak üzere üç parçadan oluşuyordu, yardımcı ruhlar ise bu üç bölüm içerisinde karşımıza çıkmaktadır[3], "Gök tanrı bütün evrenin hâkimi olduğu için göğün herhangi bir katında değil, kâinattadır, her yerdedir, her şeydedir." (Bayat, 2007, s. 226)

Şekil 2- Bir şamanın davulu üzerindeki Tengrist Dünya görüşünün bir diyagram; Dünya ağacı merkezde büyüyor ve üç Dünyayı birbirine bağlıyor. (New World Encyclopedia, 2008)

[1] "Türkler dini tarihleri içerisinde çok eski dönemlerden itibaren tabiatta bir takım gizli güçlerin bulunduğuna inanmış ve onları kutsal saymışlardır. Bu tabiat kültleri yer ve gök merkezli olup, bugün artık ruh diye adlandırabileceğimiz hissettiği, işittiği, iyilik ve kötülük yapabildiği düşünülen varlıklardır." (Karakaş, 2014, s. 469)

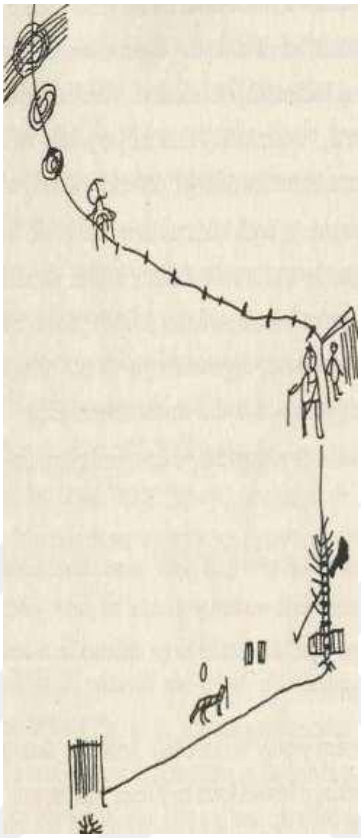
[2] Bu yardımcı ruhlar bazen tanrı gibi tanımlanmıştır bu da Tek Tanrı inancı üzerine kafa karışıklığına sebep olmuştur.

[3] Gökte, iyi ve ışıklı ruhlar bulunmaktadır, yerde iye ruhları bulunmaktadır bunlar, güneş, ay dağ, tepe, toprak, taş, deniz, ırmak gibi tabiat unsurlarını bulunduran koruyucu ruhlardır. "İye olmaya çok yakın ancak sadece bulundukları yerlerle sınırlı olan ev, eşik, bahçe gibi ilkel ruhlar da vardır ki kızdırıldıklarında kötü ruhlara dönüşebilirler." (Arslan, 2020, s. 64) Yer altında ise kötülüklerin kaynağı olan korkunç, zarar veren, hastalık ve ölüm getiren varlıklar bulunmaktadır. Bu varlıklar demonolojik varlıklardır ve korudukları yerin zarar görmesi sonucunda kötüleşmişlerdir.

> “Gök-Tanrı inancının Türkler’in tarihleri boyunca dinin hâkim öğesi olduğu, “Tengri” sözcüğünden de anlaşılmaktadır: Bu sözcük belirli fonetik farklarla bütün Türk lehçelerinde yer almaktadır. “Tanrı” kelimesini Hunlar ve Gök Türkler “Tengri”, Uygurlar terkip halinde “Kün-Tengri, Ay-Tengri”, Yakutlar “Tangara”, Kazan Türkleri “Teri”, Soyonlar “Ter”, Çuvaşlar “Tora”, Moğollar “Tenggeri” şeklinde telaffuz etmiştir. Böylece Gök Tanrı, Asya’nın doğu ucundan Orta-Avrupa’nın içlerine kadar bütün Türk topluluklarının dinî hayatlarında yer almış, inanç sisteminde merkezî bir yere sahip olmuş, dahası Türklerin kabul ettikleri bütün dinlerde de mevcudiyetini devam ettirmiştir.” (Dalkılıç, 2007, s. 33)

Rus Türkoloğu, Wilhelm Radlof, Abdülkadir İnan, Fuat Köprülü gibi bir grup araştırmacı Türklerin ilk dini olarak Şamanizmi kabul etmişlerdir. Ancak Fuzuli Bayat, Ahmet Yaşar Ocak gibi diğer bir grup araştırmacı şamanizmin Türklerin dini olmadığını, Türklerin ilk inanışlarının Gök Tanrı inancı olduğunu ve şamanizmin Gök Tanrı dini içerinde bir inanış unsuru olduğunu, kamların (şamanların) da tanrı ve ruhlar arasında ilişki kuran, ruhları yönlendirebilen, gelecekten haber veren, hastalıkları tedavi eden ve ayinler düzenleyip, kurbanları tanrı ve ruhlara ulaştıran bir arabulucu olduğunu savunmaktadır. (Uslu, 2017) (Çoruhlu, 2019)“Liushong “Şaman dini din değildir, genelde Tanrı’ya (ruha) inanan inançların bir çeşidi, ona din olarak bakmak yanlıştır” diyor” (Uslu, 2017, s. 127-128)

> Altaylarda kamların tanrılara ulaşmak için izlediği yolu Ramazan Can bir çizim üzerinden şu şekilde aktarmaktadır; “En altta önünde ateş yanan ve kurban sunulan çadır bulunmaktadır. İleride kamın karşılaşacağı üç ana tanrıya adanan üç sunu (saçı) ve kurban edilen at görülüyor. Burada kurbanın derisi bir kazık üzerine konulmuş. Kam dokuz dallı kayın ağacını kullanarak göğe çıkmaya başlar. Ağaca çıktığında bir tanrıyla karşılaşır ve kayın ağacındaki dal sayısına göre dokuz yerde konaklar. Sonra kam ilki beyaz kumla, ikincisi mavi kumla kaplı ve üçüncüsü bulutların arasında bulunan üç araziden geçer. Buradan çıktıktan sonra kurban ettiği atı sunmak için elçi olarak Ülgen’e ulaşır.” (Can, 2014, s. 18)

Şekil 3- "Altaylı kamın tanrı Ülgen'e ulaşmak için izlediği yol.

Türk halkları tarihte bir takım farklı inanışları da benimsemişlerdir;

"Türklerin bir kısmı coğrafyaları kültürel etkileşimleri sonucu Budizm, Maniheizm, Zerdüştilik, Musevilik, Hristiyanlıktan etkilenmişlerdir.

Türkler çeşitli dinî tecrübeler yaşamakla birlikte, başka dinleri kabul edenlerin sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Çünkü Türkler, İslam dışında, ilişki kurdukları dinleri kendi inanç ve kültürleriyle bağdaştıramamışlardır. Bu nedenledir ki Gök Tanrı dini ve İslâmiyet arasındaki dinleri kabul edenler kendi benliklerini kaybetmişlerdir. İslam dışındaki dinlerin, Türkler arasında kabul görmemesi, o dinlerin inanç sistemlerinin Türklerin karakterine uygun düşmemesine bağlanmıştır." (Eroğlu & Kılıç, 2005, s. 755-756)

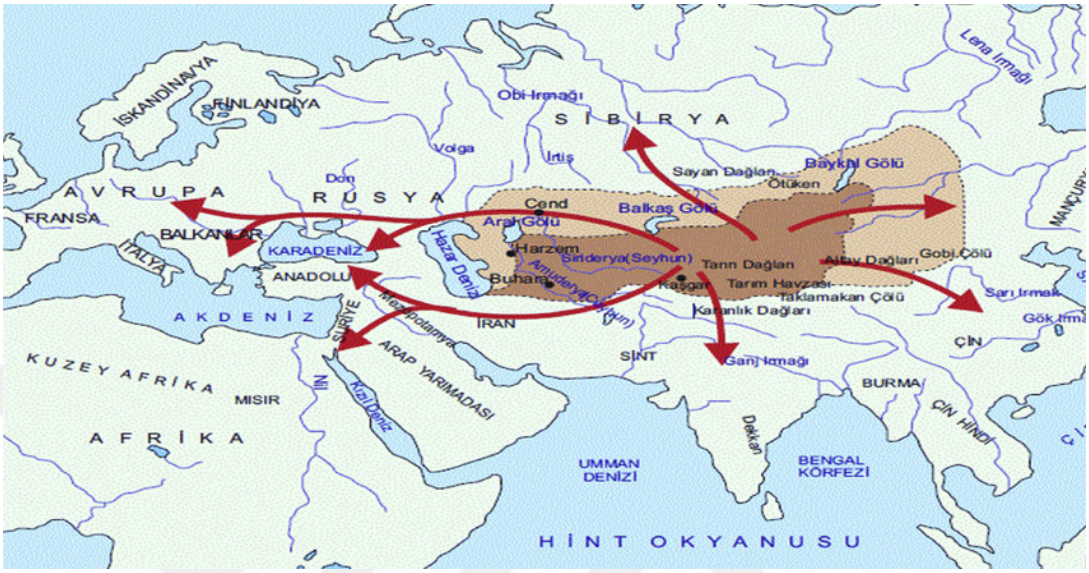
Türk halkları İslam Dinini kabul etmeleri uzun bir sürede gerçekleşmiştir, bazı Türk toplulukları da hiç kabul etmemişlerdir.

Türk boylarının İslamiyet'e geçtiği kesin bir tarihten bahsedemeyiz, bu boyların farklı zamanlarda İslamiyet'i kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. İlk başlarda bireysel, ardından gruplar halinde ve daha sonraları kitleler halinde, Müslüman Türk devletleri kurarak bir geçiş dönemi yaşamışlardır. İslam Devleti'nde, Emeviler döneminde Araplar fazla gaddar bir politika izlemişlerdir. Ele geçirdikleri topraklarda yağma ve katliam yapıp, İslam'ın tebliğ ve ikna anlayışından uzak bir tutum sergilemişlerdir. Bu durumlar Türkler arasında İslâmiyet'in yayılmasını geciktirmiştir. Emeviler döneminin ardından başlayan "Abbasiler döneminde Türklerle Araplar arasında sağlanan dostluk, ticari ilişkilerin gelişmesi ve tüccarların arkasından onları, dervişlerin ve sufilerin takip etmesi Türkler arasında İslâmiyet'in gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır." (Bozkuş, 1998, s. 10)

Türkler bir zorlama olmadan kendi istekleriyle ve belli birtakım benzerliklerin de getirdiği kolaylıklarla [4] 9. Yüzyıldan itibaren iyice Müslümanlaşmaya başlamışlardı. İslam dünyasında Türkler önemli görevler almış, Abbasi halifelerin muhafız birlikleri olmuş ve İslam'ın cihad faaliyetlerini gerçekleştirmede önemli roller oynamışlardır. "Türk komutanları İslâm ordularında değil, aynı zamanda vezirlik ve haciblik gibi devletin en yüksek makamlarında ve hatta, belli başlı eyâletlerinin başında vali olarak idarecilikte de kendilerini gösterdiler." (Koca, 1996, s. 279) 11. Yüzyılda Abbasi iktidarı zayıflamış İslam devletlerini koruyamaz duruma gelmişti. "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ile İslam dünyasının hâkimiyeti Türklerin eline geçti" (Taflıoğlu, 2012, s. 39) İslam devletlerini hakimiyetleri altına alıp onları koruyup kollamaya başladılar, "Malazgirt zaferiyle de Bizans ordusunu tamamen imha ederek, Anadolu'yu Türklüğe ve İslâmiyet'e açtılar." (Koca, 1996, s. 281) Türkler daha sonraki

[4] "Türkler, yeni dinlerindeki Allah kavramının mana ve mahiyetini eski inançlarındaki Tanrı kavramında da gördükleri için"." ..İslâmiyette olduğu gibi Tanrı'ya kurban sunuyorlar, ruhun ölmezliğine ve ahirete inanıyorlardı (Kafesoğlu, 1980: 27, 47). Onlar öteki dünyaya "ol ajun," kıyamet gününe "uluğ gün," cennete "uçmak," cehenneme de "tamu" diyorlardı (Mübarekşah, 1927: 44). Öte yandan, İslâmiyeti yaymak gayesiyle Müslüman olmayanlara karşı savaşmak da her Müslüman için kutsal bir görevdi. Türklerde de bir kimsenin büyüklüğü savaşta öldürdüğü düşman sayısı ile ölçülür ve takdir edilirdi. Hatta onlar, savaşta ölmeyi şan ve şeref bilirler, hastalıktan ölmeyi de utanç verici sayarlardı (Julien, 1864: 331). İslâm dini savaşlarda elde edilen ganimeti helâl sayıyordu. Türklerde de savaşlarda ve akınlarda düşmanın birikmiş mal ve servetini elinden almak, hayatlarında önemli bir yer tutuyordu (Köymen, 1963: 6).8 Ayrıca, İslâmiyette olduğu gibi eski Türk toplumunda da kadına lâyık olduğu değer veriliyordu. İslâmiyetteki ceza hukuku ile eski Türklerin ceza hukuku arasında da benzerlikler vardı" (Koca, 1996, s. 276-277)

yüzyıllar içerisinde pek çok Müslüman devlet kurdular ve geniş coğrafyalarda İslamiyet'i tanıttılar.

Şekil 4- Türklerin tarih boyunca doğudan batıya göç haritası. (Batu, 2018)

Türkler eski inanışlarını, İslamiyet ile değiştirseler de yüzyıllardır süregelen yaşayışlarını şekillendiren örf ve geleneklerini tamamen terk etmiş değillerdi, birtakım geleneklerini İslami bir kimlik kazandırarak yaşamaya devam etmişlerdir. Müslümanlaşarak asimile olmak yerine bir sentez yaratarak köklerini korumuşlardır. Aziz Başdin ilk Müslüman Türk Devletleri arasında önemli bir yere sahip Selçuklular ile ilgili şunları söylemiştir;

> "Selçukluları, Eski Türkler ile günümüz arasında kültür köprüsü olarak kabul etmek mümkündür. Zira eski Türk dini hayatındaki ritüel davranışlar, Selçuklu hayatı ile İslami bir kimlik kazanmış, bugün dahi bazı geleneklerin ve tören adetlerinin dini hayatımızda uygulanmasına vesile olmuştur. Örneğin ölüm sonrası yapılan cenaze töreninde siyah giyinmek, taziyeye gitmek, bazı kırsal bölgelerimizde ağıtların son derece acı bir şekilde söylenmesi ve bayram öncesi veya bayramlarda aile büyüklerinin mezarlarının ziyaret edilmesi o dönemlerde uygulanan geleneklerin günümüzdeki tezahüründen başka bir şey değildir." (Başdin, 2017, s. 187)

İslam dininin kabulünden sonra birtakım değişikliklere uğrayarak varlığını sürdürmüş inanış ürünü de demonik varlıklardır.

> "Bugün dahi halk arasında batıl inanç adıyla bilinmekte ve gerçek varlıklarını efsanelerde, memoratlarda, epikleşmiş varlıklarını ise kısmen de olsa destanlarda sürdürmektedirler. Ancak sosyo-kültürel doku öylesine değişmiş ki, bazı demonik varlıklar ilk varyantlarından çok uzaklaşmıştır. O bakımdan folklor düşüncesinde demonolojik motifler adı ile bilinen çok sayıda motifler vardır ki ilkel görüntüsünü oluşturmak imkansızdır." (Bayat, 2018, s. 277)

İslamiyet ile pek çok demonik varlığın görev ve işlevi cin inanışları altında birleşmiştir.[5] Ancak şöyle de bir durum vardır ki demonik varlıklar için bölgesel olarak özel isimlendirmeler de kullanılmaktadır. Örneğin lohusalara musallat olan kötü ruha, Ağrı ve çevresinde Alkarısı, Alkızı, Elazığ'da Kepoz, Kapoz, Giresun'da Cazı, Cazu denilmektedir.

Bazı iyi özellikler taşıyan varlıklara ise İslamiyet'in kabulü ile kötü özellikler yüklenmiştir. Bunun sebebi olarak da tapınma unsuru olmalarını engellemek gösterilebilir.

Aynı zamanda İslamiyet'ten önceki inanışlarda kötü varlıklardan korunmak için kullanılan yöntemlerin de birçoğu[6] İslamiyet'in uygulamaları içine girerek varlığını sürdürmüştür.

1.2 Demonolojinin Tanımı ve Demonik Varlık Kavramı

İnsanın en temel duygularından biri korkudur. İnsanlar her zaman kendilerini koruma içgüdüsüyle bir şeylerden korkmuşlardır, en başta da bilemediklerinden korkmuşlardır. Özellikle de ilk çağlarda bilgi eksikliğinden kaynaklı pek çok bilinmez varken, sebebini anlayamadıkları, adlandıramadıkları olaylardan korkmuşlardır. Bu tür

[5] "Cinler, Türk halk geleneğinde varlığına inanılan ve bazı olağanüstü görünümler veya eylemler ile açıklanan varlıklardır. Çeşitli tabiat unsurları ve mekânlara bağlı olarak tasarımlanan bu varlıklar insanlara karşı çarpmak, sakatlamak hatta öldürmek gibi çeşitli eylemlerde bulunurlar." (Sarpkaya, 2014, s. 252)
[6] Kurşun döktürmek, nazar boncuğunu takmak, tahtaya vurmak, muska taşımak vb.

durumları olağanüstü görerek bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde mit, masal, efsane gibi sözlü kültür ürünleri oluşturmuşlardır. Bu şekilde korkularını oluşturan bilinmezliklerini ortadan kaldırarak onları somutlaştırmış, kaçınılması gereken durumlar haline getirerek kendilerini ve toplumlarını korumuşlardır. Oluşturdukları bu anlatılarda korkunun kaynağı olarak da sıklıkla olağanüstü varlıklar yer almaktadır. "Olağanüstü varlıkların özellikle kötü ve korkunç olanları yani korku duygusunu uyandıranları metinlerde metnin kendisi ve kültürel işlevlere yönelik amaçlarla yer alır. Bu tip varlıkları; **demon**, **demonolojik varlık** veya **demonik varlık** gibi bir adlandırmayla tanımlayabiliriz." (Sarpkaya, 2018, s. 11)

Demonoloji, demonik varlıkları sistematik olarak inceleyen mitolojinin bir alt dalıdır. Seçkin Sarpkaya demonolojiyi " "demon"ları inceleme alanı" olarak da tanımlar. "Demonoloji hem din hem de mitolojiyle ilgili olup dinsel ve mitolojik görüşlerde yer alan ve genel olarak kötü özellikler sergileyen varlıkları inceleyen araştırma alanına verilen addır." (Sarpkaya, 2018, s. 23)

"Demonolojik varlıkları adlandırmada en kapsamlı terim olarak "demon" ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Bunun yanında "yaratık", "canavar" gibi ifadelerde bu varlıkları adlandırmada kullanılmaktadır. "Cin" ifadesi anlatmalarda belirli bir demonolojik varlığı karşılasa da terimleşmiş bir anlamda bulunur." (Sarpkaya, 2018, s. 19)

Her kültürde ve inanç sisteminde korku kaynağı olan ve kötülük yapan demonik varlıklar bulunmaktadır. Bu varlıklar her türlü kötülüğü yapabilen, fiziksel veya psikolojik zarar veren, aldatan, ölüme, hastalığa, deliliğe, felaketlere neden olan varlıklardır.

Bazı demonik varlıklar varoluşları itibariyle kötü iken bazıları özünde iyi olup zaman içerisinde kötüye dönüşmüşlerdir. "...demonolojik varlıklar üç grup içinde yer almaktadır. Birinci grup, her zaman böyle olanlar; ikinci grup, ölümden sonra vücuttan ayrılan insan ruhlarından demon olanlar ve son olarak, üçüncü grup, bizim içimizde olan ve ruhumuzla özdeşleşmiş olanlar." (Duranlı, 2008, s. 12) İnanmalara göre bir kimsenin öldükten sonra bir demonik varlığa dönüşmesinde farklı nedenler olabilir, vadesinden

önce ölenler, cadıcılık ve büyüyle ilgilenen kimseler, intihar edenler, demonik bir varlık tarafından öldürülenler, dünyevi zevklere düşkün olan kimseler gibi.

Pek çok farklı görünümde olabilirler bir hayvan ya da insan şeklinde, insan-hayvan karışımı da görünebilirler, şekilsiz, tasvirsiz olabilirler, bazıları istedikleri zaman don değiştirebilir. Kimisi yer altında yaşar ya da yeryüzünde tekinsiz, ıssız, terk edilmiş yerlerde de yaşayabilirler, bazı anlatılarda su kaynaklarının başında, mağaralarda, ormanın derinliklerinde karşımıza çıkmaktadırlar.

Tek tanrılı dinlerin yaygınlaşması ile birlikte demonik varlıklar din baskısı ile "şeytan", "cin" gibi tek tip grupta birleştirilmeye başlamışlardır. Ancak bu duruma rağmen birçoğu temelde asıl işlevlerini sürdürmeye devam etmiş. Halk inanışlarında varlığını günümüze kadar sürdürmeye devam etmişlerdir.

2. BÖLÜM

DEMONİK VARLIKLAR

2. BÖLÜM: DEMONİK VARLIKLAR

2.1. Türk Kültüründeki Demonik Varlıklar Hakkında Genel Bilgi

Geniş bir coğrafyaya yayılmış ve pek çok farklı kültürden etkilenmiş Türk kültüründe birçok farklı demonik varlığa rastlanmaktadır. Farklı Türk topluluklarında hemen hemen aynı özellikleri taşıyan demonlar farklı adlandırmalar almışlardır. Bu demonların hepsinden eksiksiz bir biçimde bahsetmek oldukça kapsamlı ve uzun bir araştırma gerektirmektedir. Bu bölümde karşımıza en çok çıkan başlıca demonik varlıklardan kısaca bahsetmeyi daha uygun bulduk ve uygulamalar için hem kaynak açısından daha elverişli hem de belirli bir betimlemeye sahip, üç boyutlu bir tasarıma aktarılabilecek varlıklardan seçilen demonlar hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

Türk halklarındaki en eski inanışlara bakıldığında görüyoruz ki kötü ruhlara kara iyeler denilmekteydi. Bu varlıklara Yakutlar'da abası, Uygurlarda yek, Altaylılarda ise kara neme adı verilmekteydi. İnanışlara göre bu ruhların başlarında "Türklerde ve Buryatlarda Erlik Han, Moğollarda Erlik veya Homun Han, Kalmıklarda Erlik veya Homın Han, Tuvalarda Erlik veya Lovun Han, Hakaslarda Erlik veya Irlık, SibiryalIlarda Arsan Dolay" (Çoban, 2012, s. 3) isimlerinde bir varlık bulunmaktaydı. Kara iyeler kötülüğü, hastalığı, ölümü, açgözlülüğü ve her türlü fenalığı sembolize ederler, varoluşları gereğince, kötü şeyleri seçer ve kötü işler yapmayı tercih ederlerdi. Bu kötü ruhlar İslamiyet'te yer alan cin anlayışıyla benzerlikler taşımaktaydı.

2.2. Seçilen Demonik Varlıklar Hakkında Genel Bilgi

2.2.1 Erlik

Türk inanışlarında yeraltının, kötülüğün, ölümün ve ölülerin hükümdarı olarak geçmektedir. Farklı Türk topluluklarında farklı isimlerle anılmıştır. "Güney Sibirya Türkleri arasında ona Erlik Biy, Kal Erlik, Bos Erlik, Erlik Lovuñ Han, Yerlik, İrlik, İrle Han, İlkan, İrlen Han, Erlen Han da denilmiştir." (Uluışık, 2015, s. 55) Çoğu araştırmacının çalışmaları sonucu Erlik'in Türk orijinli bir varlık olduğu düşünülmektedir. "Araştırmacılar, Erlik‟in adını Budist, Hinduist ve Lamaist temellere bağlamış ve bu adın güçlü, kuvvetli ve kudretli manasında "erk-lig"ten, yaratılış mitlerinde ilk yaratılan kişi oluğundan dolayı "er-lik"ten ya da Sibirya Tatar lehçesinde Erlik‟in insanlardan aldığı cana "örek" denildiği için "örek-lek"ten geldiğini iddia etmişlerdir." (Uluışık, 2015, s. 55)

Erlik hakkındaki çoğu bilgi Radloff ve Verbitsky'nin derlediği Altay Yaratılış mitlerinden ve Şaman dualarından elde edilmiştir.

Radloff'un Yeri Yaratışın Destanı derlemesine göre her şeyin en başında, hiçbir şey yokken sadece Tanrı Kayra Han ve su vardır. Yer, Ay ya da Güneş yoktur. Varlığı başlatan en büyük Tanrı Kayra Han'ın bu hiçliğin ortasında, sadece su ile baş başka iken canı sıkılır. Bir gün, Tanrı Kayra Han yalnız başına suyu izlerken, suda bir dalgalanma olur. Suyun içinden (sonradan Ak Ana olarak bahsedilen) bir hayal çıkar, Tanrı Kayra Han'a "Yarat!" der ve tekrar suyun içinde kaybolur. Bu olayın sonrasında Tanrı Kayra Han kendine benzer bir varlık yaratmaya karar verir ve bu varlığa "Kişi" adını verir. Kişi ile Kayra Han, sonsuz suyun üzerinde "iki siyah kaz gibi" süzülürler. Ancak, zaman geçtikçe Kişi bu hayattan sıkılır ve hayatında değişiklik aramaya başlar. Destana göre Kişi, Tanrı Kayra Han'dan yükseğe uçmaya kalkışır ancak başaramaz. Kişi'nin bu davranışını gören Tanrı Kayra Han Kişi'yi cezalandırır ve Kişi'nin uçma gücünü geri alır. Uçma gücünü kaybeden Kişi suya düşer, boğulmak üzereyken Tanrı Kayra Han'a yalvarır. Yalvarmalar sonucunda Tanrı Kayra Han "Yüksel!" komutu verir ve suyun içindeki Kişi'yi gökteki bir yıldızın üzerine oturtur. Kişi'nin uçma gücünü alan Tanrı Kayra Han, Kişi için bir dünya yaratmayı düşünür ve Kişi'ye komut verir: "Suya dal,

toprak çıkar!" Toprağı çıkarmaya koyulan Kişi gizli bir kötülük peşindedir, çıkardığı toprağın bir kısmını ağzında saklayarak kendisine gizli bir dünya kurmayı hedefler. Kişi toprağı çıkarınca Tanrı Kayra Han Kişi'nin avucundaki toprağı suya serper ve "Büyü!" komutunu verir. Suyun üzerindeki toprak büyür ve dünya (yer) olur. Ancak bu komut ile Kişi'nin ağzındaki toprak da büyür ve Kişi boğulacak gibi olur. Tanrı Kayra Han "Tükür!" komutunu verir ve Kişi'nin ağzından fışkıran topraklar yeryüzüne serpilir, dağlar ve tepecikler oluşturur. Tanrı Kayra Han bu olaydan sonra çok kızer ve Kişi'yi kendi aleminden kovar. Kötülüklerinden dolayı Kişi'ye "Erlik (Şeytan)" adını verir. Erlik'i kovduktan sonra Dünya'yı yaratmaya devam eden Tanrı Kayra Han yerde dalsız bir ağacın bittiğini görür ve ağacın dokuz dalının olması için komut verir. Her dalın gölgesinde bir adam yaratan Tanrı "Dokuz millet olsun!" komutu verir. Bu insanları gören Erlik kıskançlık hisseder. Tanrı Kayra Han'dan bu insanları kendisine vermesini talep eder ancak Tanrı Kayra Han razı olmaz. Bunun üzerine Şeytan (Erlik) bu insanları kötülüğe sürükler. Kötülüğe sürüklenen insanların bu durumuna sinirlenen Tanrı Kayra Han onları kendi haline bırakır, fakat Erlik'i tekrar lanetler ve toprak altında yer alan karanlıklar aleminin üçüncü katına sürgün eder. Daha sonra kendisine göğün on yedinci katında bir nur alemi yaratan Tanrı inzivaya çekilir ancak insanların başıboş kalmaması için bir melek olan Gök Oğul'u (Mey-Tere) gönderir. Tanrı Kayra Han'ın katında kendine düzen kurmak isteyen Erlik, Tanrı Kayra Han'dan izin almak için Gök Oğul'u ikna eder. İzni alan Erlik kendisi için gökler yaratır ve kendisine bağlı kötü ruhlarla beraber yerle gök arasında yaşayan insanlardan daha iyi bir yaşam sürmeye başlar. Tanrı Kayra Han bu durumdan rahatsız olur ve Erlik'in dünyasını yıkması için kahraman Mangdaşire'yi görevlendirir. Mangdaşire, mızrağıyla bulutlara vurarak şimşekler ve gök gürültüleri yaratır ve Erlik'in dünyasını yerle bir eder. Erlik'in yıkılan dünyasından dağılan parçalar insanlar için yaratılan ilk dünyanın üzerine düşer ve eski dünyada engebeler oluşur. Tanrı Kayra Han, Erlik'i tekrar cezalandırır ve O'nu yerin en alt katına sürgün eder. Tanrı Kayra Han Erlik'e dünyanın sonuna kadar yerin en altında kalmasını emreder ve göğün on yedinci katındaki yaşamına devam eder. Bu sırada göğün yedinci katında Gün Ana, altıncı katında ise Ay Ata yaşamaktadır. (Yılter, 2017, s. 35-36)

Verbitsky'nin Yaratılış Destanı derlemesine göre yer yokken dünya sonsuz sudan ibarettir. Tanrı Ülgen bu sonsuz dünyada durmadan uçmaktadır. Bir gün, göklerden gelen bir ses Tanrı Ülgen'e denizden bir taş çıkarmasını söyler. Göğün emri ile uçmayı bırakan Tanrı Ülgen "Artık yaratma zamanı geldi." Diye düşünür ve şöyle der:

"Bir dünya istiyorum, bir soyla yaratayım

Bu dünya nasıl olsun, bir boyla yaratayım

Bunun çaresi nedir, ne yolla yaratayım"

Suyun üstüne Ak Ana belirir ve Tanrı Ülgen'e seslenir. Yaratmak istiyorsan "yaptım oldu" komutu ver der ve tekrar suyun içinde kaybolur. Tanrı Ülgen yere bakar ve "Yaratılsın yer!" komutu verir, göğe bakar ve "Yaratılsın gök!" komutu verir. Yer ve gök yaratılmış olur. Destana göre Tanrı Ülgen üç büyük balık yaratır ve dünyayı bu balıkların sırtına kondurur. Balıkların sırtında olduğu için sabit kalabilen dünyanın, balıklar kımıldadığında suyla kaplanmaması için Tanrı Ülgen Mandı Şire'ye balıkları gözetleme görevi verir. Altı günde Dünya'yı yaratan Tanrı Ülgen yedinci gün yorgun düşer ve tepesi aya güneşe değen, etekleri dünyaya değmeyen Altın Dağ'ın tepesinde uyuyup kalır. Uykusundan uyandığında neler yarattığını inceleyen Tanrı Ülgen, dokuz dünya, dokuz dünyaya dokuz cehennem ve bir de yer yarattığını görür. Bir gün, denizde yüzen bir toprak parçasının üzerinde bir parça kil gören Tanrı Ülgen "İnsanoğlu bu olsun, insana olsun baba." Buyurur ve toprağın üzerinde yer alan kil bir anda insan olur. Tanrı Ülgen bu insana "Erlik" adını verir ve O'nu kardeşi olarak kabul eder. Aklı karanlık ve hırsla dolu olan Erlik, Tanrı Ülgen'in güçlerine sahip olmadığı için öfkelenir. Tanrı Ülgen, etleri topraktan, kemikleri kamıştan yedi insan yaratır ve Erlik'in dünyaya zarar verme ihtimalini göz önüne alarak insanları koruması için Mandışire isimli bir kahraman yaratır. İnsanların kulaklarına üfleyerek can veren, burunlarına üfleyerek akıl verene Tanrı Ülgen insanları idare etmesi için May-Tere'yi yaratır. (Sarı, 2017, s. 414-416)

Bu destanlardan yola çıkarak şu çıkarımları yapabilmekteyiz; Verbitskiy'in derlediği destanda Erlik ilk insan olarak verilmektedir, Radloff'a göre ise Tanrı kendine benzer ancak onunla denk olmayan (daha güçsüz) Kişi'yi yaratmış daha sonra ona Erlik demiştir. İki anlatıda da ortak olan, Erlik'in kötülüğün başlangıcı olmasıdır. Varlığı kötülüğe dayalıdır, iyi olana karşıdır. Her türlü kötülüğü barındırır, hırslı, küstah, utanmaz, açgözlü, yıkıcı ve karıştırıcıdır. Düzen ve sakinliğe karşıdır, barış olsun istemez.

Yakut yaratılış efsaneleri ve Altay yaratılış efsanelerinde pek çok motif de benzerlik göstermektedir. Başlangıçta her yeri kaplayan su, sudan çıkartılan topraktan oluşturulan yeryüzü, kötünün bir parça toprak saklaması ve kendini daha üstün ve zeki görmesi gibi.

Erlik atletik yapılı yaşlı bir adam görünümünde tasvir edilir. Anlatılarda uzun boyludur, saçları dalgalı ve siyah renktedir, omuzlarından dökülüp beline kadar uzanır. Sakalı ikili çatal şeklinde dizlerine kadardır ve yine uzun olan bıyıklarını kulaklarının arkasına asar. Kara kaşlı, kara gözlüdür, dudakları için "kurumuş kurban derisi" gibidir denir, köpek dişlerinin dudağından dışarı sarktığı söylenmektedir. Ağaç köklerine benzeyen boynuzları olduğundan da bahsedilir. Kara demirden kılıcı ve kalkanı vardır. Dokuz adet kara boğanın çektiği arabayla yolculuk eder, arabasını yılana benzeyen uzun siyah bir kamçıyla kontrol eder.

Şekil 5- Erlik Han Tasviri (Cihan Engin)

Şekil 6- Erlik Han Tasviri (Altay Yenen)

İnsanlar Erlik'in gönlünü hoş tutmak için ona kara boğa, hasta, sakat ve zayıf hayvanlar kurban verir, bu şekilde Erlik'in kendilerini bir süre rahatsız etmeyeceğine inanırlar. Erlik kendisine kurban verilmez yahut verilen kurbanı beğenmez ise hastalık yayar, kötülükler yapar, felaketler getirir, insanların ruhlarını yeraltına çekerek kendisine hizmetçi yapar. Anlatılarda yeraltının 3., 5., 6. ya da 17. Katında yaşadığından bahsedilir. Çok iyi korunan, kara çamurdan (balçıktan) veya kara demirden bir sarayda yaşar. Sarayın yanından gözyaşlarından oluşan, üzerinde atkılından bir köprü olan bir nehir aktığından, Erlik'in bu nehir üzerinde küreksiz bir kayıkla gittiğinden bahsedilir. Birçok hizmetçisi, yardımcısı ve kendisi gibi kötü dokuz kızı ve dokuz oğlu vardır.

2.2.2 Alkarısı

Doğurgan kadınların ruhsal olarak bozulmalar yaşamasıyla ilgili olarak ortaya çıkan bir inanış olan Alkarısı inancı dünyadaki pek çok farklı kültürde farklı isimlerle ancak benzer tasvirler ve tariflerle yer edinmiş, Türk dünyasında da hemen hemen bütün milletlerinde ortak olarak görülmüş, Şamanist geleneklerden günümüze varlığını sürdürmüştür.

> "Orhan Acıpayamlı'nın ifadesine göre "Al bütün Türk topluluklarının ortak malıdır. Akdenizden Çindenizi'ne, Kuzey Denizi'nden Hint Okyanusu'na kadar uzanan bölge içinde nerede Türk varsa orada Al ile ilişkili bir ize ve kudretli bir yayılma kabiliyeti gösterebilmiştir." (Demren, 2018, s. 2)

Alkarsı inanışının geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre Cermenlerdeki alp ruhu ile alkarısı aynı kaynaktan gelmektedir. Alkarısının Türk sahasındaki isimlerinden biri olan albastının, asıl olarak alp+bastı şeklinde olduğu ve bu adlandırmanın da alp ruhunun zamanla değişikliğe uğrayarak bu şekilde Türklere geçtiği düşünülmektedir. Başka bir gurup araştırmacı ise alkarısının ateşle bağlantılı olduğunu düşünür. Şamanizmdeki Al ruhunun devamı niteliğinde olduğuna inanırlar.

Alkarısı farklı Türk topluluklarında farklı pek çok isimle adlandırılmıştır. "Al", "Alkarısı"," Albastı", "Alkızı","Albas", "Almıs", Alanası", "Poşakarısı", "Elkarısı" vb. Bu adlandırmalar içerisinde Türkiye sahasında en yaygın kullanımı alkarısı ve albastıdır.

Çoğunlukla lohusalara, yeni doğanlara ve atlara musallat olan bu korkutucu varlığın tasvirleri yöresine göre birtakım farklılıklar göstermekle birlikte genel hatlarıyla birbirine benzerdir, insan formundaki görüldüğü metinlerde genellikle bir kadın olarak görülmektedir ve kadınlığını pekiştiren uzuvları ön plandadır, çok iğrenç ve çirkin bir suratı vardır, saçları uzun, simsiyah ve karmakarışıktır, dişleri at dişi gibi iri ve seyrektir. Teni yağlıdır, kocaman, güçlü bir cüsseye sahiptirler, kafaları vücutlarına oranla daha da büyüktür, memeleri de kocamandır, bazı anlatılarda ev işi yaparken memelerinin birini bir omuzuna diğerini öteki omuzuna attığından bahsedilmektedir. Elleri buruşuk, parmakları ve tırnakları uzundur, tırnakları bakırdan çuvaldız gibidir. Genellikle uzun kırmızı bir elbise giymektedir ve kırmızı boncuklar takar. "Dobruca Türkleri, albastının şişman ve sarışın bir kadın olduğuna inanırlar. Çıplak olduğu söylenen albastı, memelerini omuzuna atarak gezer." (Şimşek, 2017, s. 101) "Kıbrıs Türkleri, albastıyı, umumiyetle, kırmızı çarşaf giymiş korkunç suratlı kadın; kara çarşaflı, beyaz tenli, iriyarı, şişman kadın; uzun boylu, gözleri tepesinde korkunç sesli yaratık olarak tasavvur etmektedirler." (Gökçe Yükselen, Abdurrazak Peler, 2013, s. 123)Çok nadiren güzel bir kadın veya erkek olarak görüldüğü anlatılar da mevcuttur.

Anlatılarda alkarısının don değiştirdiğinden de bahsetmektedirler. Musallat olduğu kişinin yanına rahatça yaklaşabilmek adına tanıdığı bir insanın suretine girebilmenin yanında, kedi, köpek, kuş, keçi vb bir hayvan veya nesne olabilmektedir. Bir kıl şeklini alabilir bu sayede lohusanın yemeğine girerek vücuduna ulaşabilir.

Anlatılara göre alkarısı lohusalara, yeni doğanlara ve atlara musallat olmaktadır. Alkarısının görüldüğü mekanlar genellikle ev, ahır ve suyla ilgili olan yerler olarak gösterilir. Lohusalarla ilgili birçok inanışta doğumundan sonra ilk yedi veya kırk gün içerisinde geleceği söylenir. Lohusalara eziyet eder, kadının üzerine bir ağırlık gibi çöker, boğazına sarılır, yatağını sallar, gece uykusunda kulağına bebeğini alacağını fısıldar, ellerini kollarını hareket ettiremez, çığlık atar ancak kimse onu duymaz bu olaya albasması denir. Alkarısının lohusaların ve yeni doğan çocukların ciğerleriyle beslendiği söylenir. "… Alkarısının, lohusa kadının nefesini kesip, onun ciğerini çıkartıp, götüreceğine ve yıkayarak yiyeceğine inanılır. Al basmış lohusanın "korku içinde kalacağı" ve "üstüne ağırlık basacağı" düşünülür." (Demren, 2018, s. 3) al basan

bebeklerin hastalanıp gelişmediği ya da sakat kaldığı söylenir. Gemerek'teki anlatılarda alkarısının kan içtiğinden de bahsedilmektedir. Bazı anlatılarda da alkarısının bebeğe ya da anneye teması da ölümcül olabilmektedir. "Alkarısı lohusa bir kadının yorganını kaldırır ve kadını ayağından tutup üç kere kaldırıp yere vurur. Kadın bağırıp komşularını çağırır, alkarısı kaçar fakat lohusa kadın olanları anlatıp ölür." (Sarpkaya, 2018, s. 218) "Alkarısı lohusa kadının komşusu kılığında gelip bebeğe dokunarak bebeği öldürür. Lohusa kadını ağzını açmaya zorlar, lohusa kaynanasına ve kocasına seslenir; alkarısı bacadan kaçar." (Sarpkaya, 2018, s. 219) Albasması sonucu anne fiziksel zararın yanı sıra psikolojik olarak da zarar görür, çocuğundan uzaklaşır, onu kabul etmez. Bazı anlatılarda alkarısı lohusanın çiğerini yemek için girdiği evde başarısız olursa evin ahırına gider oradaki atın çiğerini yermiş. Bazen sadece eğlenmek için atlara binip sabaha kadar hayvanı koşturur yorarmış daha sonra da yelelerini veya kuyruğunu örüp gidermiş.

Alkarısından korunmak için bazı tedbirler alınmaktadır. Anadolu'nun birçok bölgesinde lohusana kırkı çıkana kadar evden çıkmaz, yalnız bırakmaz, yanında sürekli bir ışık bulundurulur, odaya bir Kur'an-ı Kerim veya ayetleri asılır, lohusanın yastığının altında iğne, çuvaldız, makas veya bıçak konulur, alkarısının özellikle erkeklerden korktuğuna inanılır, bu sebeple lohusa ve bebeğin yanında sürekli baba ya da yakın bir erkek akrabası bulunur veya babaya ait bir eşya bulundurulması gerektiğine inanılır. Ayrıca" lohusanın başına beyaz yaşmak ve kırmızı bir tül bağlanır. Kırmızı altın takılır, hastaya kırmızı şeker hediye edilir" (Çelik, 2018, s. 103) "Alınan bütün bu tedbirlere rağmen lohusanın çok ağrısı varsa, morarıyor, sayıklıyor, bayılıyorsa al bastığına karar verilerek bir hoca veya ocaklı çağrılır." (Duvarcı, 2005, s. 125) Albasması durumunda kulhuvallahu okunur, salavat getirilip besmele çekilir, adaklar da bulunulur ve iyileşme gerçekleştiğinde mutlaka bu adaklar yerine getirilir.

Alkarısı inancına yönelik alınan tedbirlerden görülmektedir ki İslami inanış ile eski Türk inançları iç içedir. Başlangıcı Şamanizm'e dayanan alkarısı inancı eski gelenekleri terk etmeden İslamiyet'in getirdiği yeni inanç biçimiyle zenginleştirilerek varlığını sürdürmüştür.

Anlatılara göre lohusa ve yeni doğanın ciğerini yemeye gelen alkarısı herhangi bir yerine bir iğne veya çuvaldız batırılarak ya da üzerine zift dökülerek esir alınabilir. Atlara musallat olan alkarıları da atların sırtlarına yapışkan bir madde sürülerek yakalanır ve eline bir iğne batırılarak esir alınabilir. Alkarısını yakalayan kişiye ocaklı denilir ve alkarısı hem bu kişiye hem de ailesine zarar veremez, onların hizmetine girer. Alkarısı çok güzel ve hızlı çalışır verilen her işi yapar elinden her iş gelir, evin bereketini arttırır. Alkarısı üzerindeki iğneyi kendisi çıkartamaz.

Bir anlatıya göre sabahın erken saatlerinde bağı sulamaya giden bir adam suda kan görmüştür. Bunun üzerine akan suyun kaynağına bakmaya gider. Gidince gördüğü karşısında şaşıp kalır. Kırmızılar giymiş, simsiyah saçlı bir kadın suyun içinde ciğer yıkamaktadır. Adam hemen bu kadının Alkarısı olduğunu anlar ve kollarından tutar. "Çabuk bu ciğeri kimden aldıysan tekrar ona götür!" diye bağırır. Alkarısı "Ciğeri götürsem de işe yaramaz, çünkü bunu yıkadım, kadın çoktan ölmüştür!" der. Alkarısı'nın göğsüne bir iğne saplayan adam Alkarısı'nı yedi yıl yanında çalıştırır. Fakat Alkarısı, adam ne derse tam tersini yapar. En sonunda insanlara zarar vermeyeceğine söz veren Alkarısını adam serbest bırakır. (Şimşek, 2017, s. 109)

Başka bir anlatıya göre, ev sahipleri ile ekmek yapan Alkarısı su getirmek için kuyuya gider. Kuyunun başında oynayan çocuklara yalvarır ve göğsündeki iğneyi çıkarmalarını ister. Çocuklardan birisi iğneyi çıkarır. İğne çıkartıldıktan sonra hizmet ettiği eve dönen Alkarısı "Evinizde hiç su bulunmasın; paranızın sayısını hiç bilmeyesiniz ve yaz-kış, evinizden odun hiç eksik olmasın." der. Sonra çocukların yanına dönen Alkarısı, suya atlayacağını, eğer suyun üzeri kan olursa bunun sebebinin yakınlarının O'nu insanlara hizmet ettiği için öldürdükleri anlamına geldiğini, eğer suyun üzeri kan olmaz ise yakınlarının O'nu affetmiş olabileceğini söyler. Alkarısı suya atlar ve suyun üzeri kan olur. O günden sonra hizmet ettiği evin sahiplerinin evinde hiç su bulunmaz, paralarının sayısını hiçbir zaman bilemezler ve evlerinden hiçbir zaman odun eksik olmaz. (Şimşek, 2017, s. 108-109)

Yakalanıp bir süre insan hizmetinde çalışmış alkarılarının bazıları serbest bırakıldıklarında döndükleri demon dünyasında kabul görülmezler ve öldürülürler. Bunun sebebi olarak kendisini ve ailesini ortaya çıkarması olduğu düşünülür.

> "Alın boynunda boncuk olur. Bu boncuğu ele geçiren insan Alın döktüğü dile inanıp boncuğu geri vererse Al Karısının esirine çevriler, eğer inanmayıp boncuğu saklarsa, onun tanelerinden yakınlarına dağıtsa yedi arka dönenine bile Al Karısı çarpıp dokunmaz. Genel olarak, Al Karısı yemin edende verdiği sözü tutuyor. Aynı zamanda karşı tarafın da yeminine inanıyor. Al Karısı insanoğlu tarafından yakasına iğne takılarak esir edilip bazı vaatlerde bulunması karşılığında serbest bırakılmasından sonra yaşamakta olduğu suya giderken hem cinsleri tarafından öldürüleceğini söyler. Koşup suya atladıktan sonda suda büyük dalgalanmalar olur ve suyun yüzünde bu andan sonra kan görünür." (Hüseynova, 2016, s. 424)

2.2.3 Ejderha

Ejderha birçok toplumda kendine yer bulmuş bir demonik varlıktır. İlk olarak Uzakdoğu ve Orta Asya toplumlarının mitlerinde görülmüşlerdir. Ortaya çıkışı çok eski zamanlara dayanan ejderha motifinin Türk kültüründe, Çin kültüründen büyük ölçüde etkilenerek ortaya çıktığı birçok araştırmacı tarafından kabul gören bir ortak kanıdır. Özellikle İslamiyet'ten önceki Orta Asya Türk toplumlarındaki tasvirlerinde birçok bakımından Çin tasvirlerinden etkilenildiği görülmektedir. Ayrıca Uygur'larda kök-luu isimli ejderhanın isminin Çince ejderha anlamına gelen lung kelimesinden türediği düşünülmektedir. Ancak Çin kültürünün etkisinin yanında Fars kültüründen de etkilendiği düşünülmektedir. Ejderha isminin köken olarak Farsça "Ajdahal" veya "Ajdaha" kelimelerinden türediği söylenmektedir.

Türk kültüründe ejderha özellikle masallarda ve efsanelerde sıklıkla karşılaşılan bir motiftir, "…güç, kudret gibi iyi özelliklerin simgesi olarak düşünüldüğü gibi, çeşitli doğa olaylarının temsil eden olağanüstü bir yaratık veya şeytani bir varlık ve kötü bir motif olarak yer almaktadır." (Beydili, 2005, s. 191) Ejderhalara Orta Asya'daki ilk zamanlarında özellikle doğu kesimlerinde yaşayan Türk halklarında (Azerbeycan Volga

Boyu, Başkurt Türkleri...) Çin kültüründeki ejderha inancının etkisiyle iyi özellikler atfedilmiş, doğayla ilişkilendirilmiş, bolluk ve bereketin sembolü olarak görülmüştür, kutlu sayılmışlardır. Zamanla batıya doğru gelen Türk boylarında ejderha figürü fiziksel olarak çok fazla değişmemiş ancak zamanla Batı'daki kötücül, yakıp yıkan ejderha inanışlarından etkilemiş, ejderha motifi korkutucu ve zararlı bir canavara dönüşmüştür. İslamiyet'in kabulüyle beraber ejderhalar tamamen birer demonik varlığa dönüşmüştür. Ejderhalarla mücadeleleri konu alan, ejderhayı öldürenin kahramanlık kazandığı pek çok anlatı ortaya çıkmıştır. Bu mücadeleler genellikle dini inanışlar ya da aşk temaları üzerine olmaktadır.

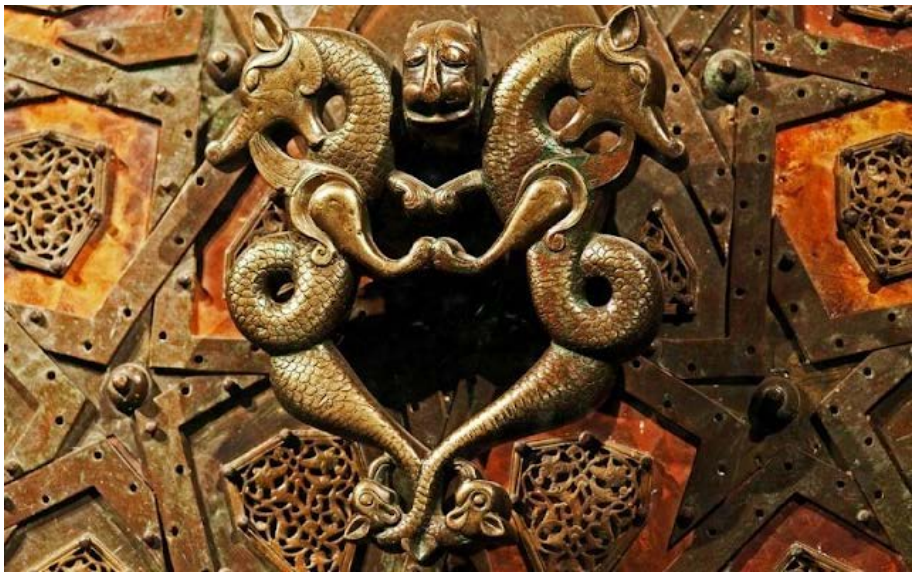
Türk inanışlarında ejderhalar pek çok farklı isimle anılmışlardır, Kök-luu, Evren, Ebren, büke, Bükrek, Badraç, Yelbegen, Abra ve Yutpa bu adlandırmalardan en çok kullanılanlardandır. Anlatılarda genel olarak çok büyük, dev gibi, kocaman şeklinde ifadelerle ne kadar büyük olduğu vurgulanır. Tasvir olarak, yılandan soyutlanmıştır, başka hayvanlardan alınan uzuvların kombinasyonları ile tasvirleri çeşitlenmektedir. Tek, iki, üç, yedi başlı olabilirler, ayaksız ya da çift veya dört ayağı olabilir, kanatlı ve kanatsız olanları vardır, vücudu pullarla kaplı, boynuzlu, iri gözlere sahip, ağzından, burnundan alev saçan, kuyruğunun ucunda alev bulunan onu tanımlarken en çok kullanılan anlatımlardandır.

Anlatılarda genelde belirli mekanlarda bulunurlar.

> "Ejderhanın yaşadığı veya bulunduğu mekanlar belli başlı tabiat unsurlarıdır. Türkiye sahası efsanelerinde ejderhanın mekân olarak en çok bulunduğu yer dağdır. Bunun yanında ejderha, dağdaki toprağın altında ve bir mağarada bulunur. Efsane metinlerinde ejderhanın sıklıkla görüldüğü bir mekân olarak geçen bir diğer tabiat unsuru da sudur. Metinlerde ejderha su başını tutar ve nehirde, nehir yatağında veya nehir kenarında yaşamaktadır." (Sarpkaya, 2018, s. 200)

Şekil 7- 16. Yüzyılın Sonundaki Hz. Muhammed ‘in"Siyer-i Nebi" Kervanı Yolunda Ejderhayı Sakinleştirmesi, Minyatür (Kerametli, 1985, s. 717)

Şekil 8- Cizre Ulu Cami Kapı Tokmağı, 13. Yy (Esmer, 2015)

Türk metinlerindeki başlıca ejderhalar;

2.2.3.1 Kök-Luu (Göksel Ejder)

Göktürk inanışlarında insanlığa ateşi armağan eden kağanın ismi Kök-Luu (Göksel Ejder) idi. Kök-Luu dişi kurt Asena'dan doğan kardeşlerden en büyüğüdür, donmak üzere olan kardeşlerini ateş yakarak kurtardığı için kardeşleri tarafından kağan ilan edilmişti ve unvan olarak "Türk" adı verilmiştir. Bazı efsanelerde bir kısmı ejder bir kısmı at, kanatlı varlıklardan bahsedilir. Kanatlı at, kağanı ya da şamanı göklere yükselten bir gök bineğidir. Kanatlı atlar ejderle ile soylu atların birleşmelerinden doğmuştur.

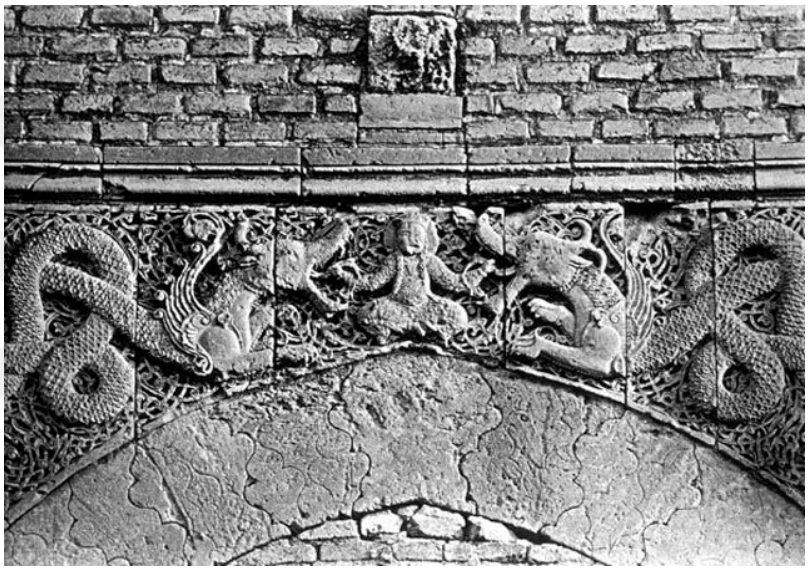
Şekil 9- Ejder-At motifi (Esmer, 2015)

Çin astrolojisinden Türklere geçen dört büyük takım yıldızından, Kök-Luu (göksel ejder) gök çarkını çeviren ejderha olarak düşünülmekteydi. "Erkek ejder görünümdeydi ve geleneksel olarak alevli, iri boynuzlu, tırtıklı yeleli, koca gözlü ve çıkıntılı burunlu, kanatlı ve uçmasını sağlayan bir kafa yumrusuyla tasvir edilmiştir." (Aydın, 2013, s. 3)

Kök-Luu Türk Budist metinlerinde de gök gürültüsü ve yağmur simgesi olarak yer almaktaydı.

2.2.3.2 Evren:

Başka biçimlerde Ebren, Ebreğen, Evreğen olarak söylenir. Dev bir sürüngendir, boynuzları vardır. Bazen dev bir yılan olarak betimlenir, görünüşü korkunçtur, yeraltında bulunan mağaraları korur, bazen de su kenarlarında yaşar, ağzından alevler saçar, kanatları vardır, suyu zapt eder bırakmak için kurban ister, kuraklığın ve ölümün simgesidir.

Şekil 10- Osmanlı Döneminde Bağdat'ta Yapılan Tılsımlı Kapı Üstünde Bir Çift Evreni Tutan Hükümdar Motifi (Esmer, 2015)

Aynı zamanda Uygurlar'da Kök-luu olarak geçen ejderhaya Kutadgu Bilig'de evren denilmekteydi, inanışlara göre evren denilen ejderhalar göklerde yaşar, dünyayı ve kâinatı döndürürlerdi, zamanı yönetirlerdi. Türklere ait birçok anlatıda ejderha kelimesi yerine evren kullanılmıştır.

Evrenler Anadolu'daki ejderha inanışlarında da karşımıza çıkmaktadır. "Evren (evran); Anadolu halk inanışlarında ölümsüz olarak kabul edilen yılanın yüz (ya da bin) yaşına geldiği zaman aldığı addır. İnanışa göre yılan evren (evran) olduğu zaman melekler tarafından göğe çekilmektedir." (Mete Bülent Deger, Zeynep İrem Fıratlıgil, 2012, s. 78)

Şekil 11- Evren/Evran **(Meydan)**

2.2.3.3 Büke

Türk ve Altay Türklerinde yılana benzeyen dev bir sürüngen yaratıktır. Bük Buk, Bug, Bög köklerinden türemiştir. Anlam olarak bükülen, kıvrılan demektir. “Moğolların söylencelerinde Buka Noyon adlı varlık devlerin babasıdır ve dokuz oğlu vardır. Bunların hepsi de Yelbüke'dir (ejder görünümlü bir tür dev).” (Duman, 2011, s. 486-487) Ağzından ateş saçabilir, dişlerinden asit akıtır, genellikle kanatlıdırlar ve uçabilirler, derisi pullarla kaplıdır. Altay anlatılarında suları egemenliklerinin altına aldıklarıyla ilgili anlatılar vardır. Su kaynaklarının önünü keserler ve bırakmak için kendilerine kurban isterler.

2.2.3.4 Bükrek ve Sangal

Türk ve Altay efsanelerinde bahsedilen kanatsız olup uçamayan nadir ejderhalardandır, görünümleri kertenkelelere benzer, güçlü pençeleri vardır. İyi ve kötünün savaşını sembolize ederler. Savaşırlarken “Ying-Yang” çağrışımı verirler. Bükrek diğer bir adıyla Bukrak iyi niteliklere sahip olandır. İnsanlara zarar vermez bazen de yardımcı olur. Tüm denizlerin birbirine bağlandığı büyük okyanusta yaşar. Çok güzel

bir sesi vardır ve kötücül ejderhalar onun sesini duyduklarında kaçacak yer ararlar. Sangal ise kötülüğü temsil eder ve Oddenizi'nde(ateş denizi) yaşar. Bükrek "Rivayetlere göre her bin yılda yeryüzüne inerek Sangal ile savaşır. Kötü güçlerin temsilcisi Sangal ise Oddenizi'nde (ateş denizi) yaşar. Her bin yılda bir yeryüzüne inerek 9 yıl boyunca Bükrek ile savaşır. Her seferinde de Bükrek savaşı kazanır." (Duman, 2011, s. 487)

2.2.3.5 Yelbegen(Celbegen)

Altay Türkleri inancında yer alan, yedi başlı, büyük bir cüsseye sahip, kanatlı uzun kuyruklu, derisi pullarla kaplı, ağzından ateş saçan kötücül bir varlıktır.

> "Kötülük ve yeraltı tanrısı olarak bilinen Erlik han, insanların yoldan çıktığını görünce Yelbegen'i bu insanları yakalayıp yeraltına getirmesi için gönderir. Bu durumu durdurmak isteyen kahramanlar ise Yelbegen ile savaşır. Fakat burada Yelbegen'e karşı gelen ve onu yenen birçok kahraman karşımıza çıkar. Boodoy Koo, Karatı Kağan'ın kızını alabilmek için yapılan yarışmalarda rakipleri arasında bulunan Yelbegen'i şekil değiştirmek suretiyle öldürmektedir. Alıp Manaş, Yelbegen'in boynuna parmağıyla bir fiske vurmakta ve Yelbegen'in yedi başı yerde yuvarlanmakta, yani Yelbegen'i kuvvetiyle yenmektedir." (Duman, 2011, s. 489)

Şekil 12- Yedi Başlı Yelbegen (Sayım, 2017)

Başka bir kaynakta ise masal yaratığı olarak geçer, üç, yedi veya on iki başlı olabilir, sıklıkla siyah ve sarı renktekileriyle karşılaşılır. Güneşi ve ayı yutarak güneş, ay tutulması) yol açtığına inanılırmış. Büyük kulaklı, büyük dişli, büyük ağızlı değişik türleri vardır. İnsan, at ve koyunları yer. “ Yelbeğen gelirken önce gök gürler, sonra şimşekler çakar, yer sarsılır sonra da kara bir bulut görünür. Bazen yelbeğen bunun içinden çıkar. İnsan ve koyun yemeyi severler. Ruhları başka bir yerdeki bir şişede veya sandıkta saklıdır.” (Karakurt, 2011, s. 320)

2.2.3.6 Badraç

Türk ve Moğol anlatılarında kendisine yer bulur. Derisi pulludur, ağzından ateşler saçar ve kuyruğu bir kamçı gibidir. Yedi başlıdır ve ölmesi için yedisinin de kesilmesi gerekmektedir, kesilen başlar geri yerine çıkar, bu yüzden bazı anlatılara göre başları tek tek kesilirse tekrar yerine çıkacağı için öldürülemez bu yüzden yedisinin de aynı anda kesilmesi gerekmektedir.

Şekil 13- Badraç Tasviri (Digör, 2019)

2.2.4 Şürele

Şürele, Şürelle, Şürali isimleriyle Tatar, Çuvaş, Başkurt gibi Türk halklarının anlatılarında karşımıza çıkmaktadırlar. Kazaklar ise ona Sorel demektedir. Etimolojik olarak eski Türk dillerinde, Şür, Çor, Şor kökü eksik olan, yarım anlamına ve aynı zamanda Şar kökünün de kötülük ziyan anlamına da gelmektedir.

Tek gözü, tek kolu ve tek bacağı olan bir varlıktır. Vücudu kıllarla kaplıdır, gövdesi ağaca benzer, uzun, ağaç dallarına benzeyen parmakları vardır, alnının ortasında tek bir boynuzu vardır, kulakları da uzundur. Kadın veya erkek olabilirler, kadınlarının göğüsleri çuval kadar olabilir, ana olanlar göğüslerini omuzlarının arkasına atarak gezerler. Duruşları biraz kamburdur, insan gibi konuşabilirler.

Şekil 14- Şürele Resmi (Itegez, 2010)

Ormanın derinliklerinde sürüleriyle ya da aileleriyle yaşar, bahar ve yaz mevsimlerinde güneş doğarken ya da batarken insanların karşılarına çıkarlar, insan sesini taklit ederek tek başına dolaşan kişilerin yollarını şaşırmalarına neden olurlar, onları yardım isteyerek, ağlayarak ormanın karanlık köşelerine çekerler. Muzip bir mizacı vardır

çok fazla soru sorar ama kendisine sorulan soruları asla yanıtlamaz, yolda gördüğü insanları gıdıklı-mıdıklı oynamaya davet eder, ona gülen ya da dişlerini gösteren kişileri öldürene kadar gıdıklarlar.

Bir hikayeye göre genç bir adam ata arabası ile ormana ağaç kesmeye gider. Akşam karanlığına kadar çalışır ve at arabasını iyice doldurur. En son çok büyük bir kütük bulur, bu kütüğü de alıp evine dönmeyi düşünür. Kütük çok büyük olduğu için at arabasına sığmaz, genç adam kütüğü bölmeye çalışır. Baltayla kütüğün üzerinde bir yarık açar ve bu yarığa tahtadan bir kama yerleştirerek yarığı ayrık tutar. Baltası ile tahta kamanın üzerine vurmaya başlar. Genç adam kütüğü bölmeye çalışırken çıkan sesleri duyan bir yaratık, ormanın içinden çıkagelir. Büyük bir ağaca benzeyen, korkunç görünüşlü, tüylü ve alnında tek boynuzu olan bir yaratıktır.

Genç adam bu yaratığın, yaşlılardan duyduğu Şürele olduğunu anlar. Yaratık adama yaklaşır ve "Hadi baltayı bırak gıdıklı mıdıklı oynayalım." der. Korkan genç adam Şürele'yi kızdırmamak için kibar konuşur ve çok işi olduğunu, O'nunla oynayacak vaktinin olmadığını söyler. Fakat Şürele vazgeçmek bilmez ve devamlı ısrar eder. Sürekli "Hadi gıdıklı mıdıklı oynayalım!" sözlerini tekrar eder.

Şürele'den bir türlü kurtulamayan genç adam sonunda pes eder ve bir çözüm bulur. Şürele ile oynayacağını, ancak bir şartı olduğunu söyler. "Eğer parmaklarını şu kütükteki yarığa sokup onu parçalamama yardım edersen oynarım" der. Şürele isteksizce bu şartı kabul eder ve ellerini kütüğün ortasındaki yarığa sokar. Şürele'nin ellerini kütükteki yarığa koyması ile genç adam yarıktaki tahta kamayı yerinden çıkarır ve Şürele'nin parmakları kütüğe sıkışır. Şürele hareket edemez şekilde kalır. Çok canı acıyan Şürele ağlamaya, bağırmaya başlar. Genç adama O'nu kurtarması için yalvarır fakat genç adam Şürele'yi dinlemez. O'na yardım etmez ve at arabasına binip evine döner. Genç adamın kaçtığını gören Şürele, genç adamın arkasından bağırır: "Bana adını söyle! Adını bilmezsem sana nasıl beddua edeceğim, öcümü nasıl alacağım?" der. Genç adam göz kırpar ve cevap verir: "Benim adım, Bıldır (Geçen Yıl)." Tekrar göz kırpan genç adam ormandan ayrılır.

Ertesi sabah, Şürele'nin bağırışlarını duyan babası O'nu ormanda, parmaklarının sıkıştığı kütüğün yanında bulur. Baba, hayret içinde oğluna neden bağırdığını sorar. Şürele "Parmaklarım! Parmaklarım! Bıldır!" diye bağırır. "Bıldır sıkışan parmakların için mi ağlıyorsun!" diye bağıran baba Şürele'nin parmaklarının sıkıştığı kütüğü parçalar ve oğlunu kurtarır. (Ece, 2020, s. 148-149)

Şekil 15- Sabyiga'nın kitabındaki Gabdulla Tukay'ın "Şürele" resmi (Khadzhiakhmetov, 2011)

Şürele'den kaçmak oldukça zordur. Çok hızlı koşabilirler ve görünüş olarak ağaca benzedikleri için ormanda çok kolay kamufle olabilirler. Şürele'den kurtulmak için "Üzerindeki giysileri ters ve ayakkabıların sağını solunu değiştirip giymek ya da gittiğin yolu gizlemek için arkaya yürümek gerekiyormuş. Böyle yapınca o, ters tarafa koşarmış" (Çetin, 2007, s. 9) Aynı zamanda köpeklerden ve kamçıdan çok korkarlar. İnsanlara

yaklaşmadan önce “hav hav var mı? Çuh çuh var mı?” diye sorarlar, yanında köpek veya kamçı olan kimselere ilişmezler. Sudan da çok korkarlar, insanlar Şürele’den suya kaçarak kurtulabilirlermiş.

Şürele’ler atlara binmeyi de çok severler, ormana yakın yerde otlayan sürülerden en güzel atı seçip bütün gün atı koşturup yorar, terletirlermiş. Atların üzerine zift dökülerek yakalanabilirlermiş, ceza olarak onu hamama kapatıp yakarlar ya da direk ateşe atarlar ya da dövülerek öldürülürlermiş. Şürele’ler ölmeden önce onu yakalayanların köyüne beddua ederek ölürlermiş. Daha sonrasında bu köyler en kötü şekilde etkilenirlermiş.

Bu konuyla ilgili bir anlatıya göre, Karabay adlı bir köyde yaşayan yaşlı bir adam atını otlatmak için geceleri yalnız başına kıra bırakmaktadır. Bir sabah atını almaya gittiğinde atın ter içinde kaldığını görür ve yaşlı adam şaşıp kalır. Bütün gün saban sürmesi gereken atın ter içinde kalması yaşlı adam için kötü bir durumdur. Ertesi sabah kırda bıraktığı atını almayan giden yaşlı adam, atının yeniden ter içinde kaldığını görür. Bu olaydan sonra büyüklerinin sözlerini hatırlayan yaşlı adam, bu sefer atının sırtına zift sıvayarak kıra bırakır. Ertesi sabah atını almak üzere evinden avluya çıktığında “Hey, kapıyı aç, atını getirdim!” diye bağıran birini duyar. Ses üzerine avlunun kapısını açan yaşlı adam, kapıyı açtığında gözlerine inanamaz; atının sırtında zifte yapışmış Şürele oturmaktadır. Olayı duyan halk yaşlı adamın avlusuna toplanır ve baltaların sapları ile Şürele’yi dövmeye başlar. Hikayeye göre Şürele’yi öldürmemelerinin sebebi, Şürele’nin bir damla kanından birçok şürelenin doğma ihtimalidir. Çok canı acıyan Şürele bağırtılar içinde halkın elinden kurtulur ve ağlayarak kaçmaya başlar. Kaçarken halka “Köyünüz altı haneyi aşmasın!” diye beddua eder. Hikayeye göre o günden sonra köy altı-yedi haneyi aşmaz. (Akgün, 2018, s. 18-19)

Şürele’ye benzer başka demonik karakterler de bulunmaktadır. Ural ve Sibirya Tatarları da Yarımtık isimli ormanda yaşayan bir varlıktan anlatılarında bahsederler. “Yarım vücutlu (bütün vücutlu olduğu zaman da tek gözlü, tek kollu, tek ayaklı) bir yaratıktır.” (Çetin, 2007, s. 10) Omsk, Tobol ve Töman Tatarları mitolojilerinde çirkin suratlı, yaşlı bir kadına aynı zamanda da maymuna benzeyen Matsin veya Miçin isimli

bir demonik varlıktan bahsedilmektedir. Bu varlıkta bir orman ruhu olarak anılır ve ormanda yalnız dolaşan insanları ormandaki uçurumlara götürüp öldürür. Çuvaş Türkleri'nin anlatılarında ise Asuri isimli bir varlık bulunmaktadır. "Onun kır sakallı ihtiyar veya yakışıklı bir genç kılığında olduğuna inanırlar. Bazı Çuvaş mitlerine göre Arsuri'nin üç eli, üç ayağı ve dört gözü vardır: ikisi önde ikisi arkada. Arsuri, aniden ormanda kahkaha atar, insanların dişlerini çeker ve Şüräle gibi, insanları yoldan şaşırtıp gıdıklayarak öldürürmüş. Ayrıca o da atları sever ve sudan çok korkarmış." (Akgün, 2018, s. 20)

2.2.5 Kıyat (Kıyand, Kıat)

Oğuz-name'de adı geçen, ormanda yaşayan, yılkı atlarına ve insanlara zarar veren, onları yiyen demonik bir varlıktır. Mamatqul Jureyev ve Tohtamurod Kochkarov'a göre Kıyat kelimesi yay/kıy ve at sözcüklerinin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Yay/kıy kelimelerinin kökleri ise kötülük, vahşilik anlamı taşımaktadır. Ve buna bağlı olarak Kıyat, Vahşi at anlamı taşımaktadır. Deniz Karakurt'un yazdığı Türk söylence sözlüğünde ise Kıyand sözcüğünün kıyan, kıyıcı köklerinden geldiği ve acımasız, öldürücü anlamını taşıdığı anlatılmaktadır.

Oğuz-name'de Kıyat'ın geçtiği bölüm:

> "Ancak bu ormanda Kıat adlı çok büyük tek boynuz vahşi yaşarmış, atları, insanları yermiş. Çok büyük bir yırtıcı imiş. O, bu Kıat'ı avlamak istemiş.
>
> Günlerden bir gün Oğuz Kağan ava çıkmış. Mızrak, yay, ok, kılıç, kalkan götürmüş, yola çıkmış. Bir geyik yakalamış, onu söğüt çubukları ile ağaça bağlamış, gitmiş. Sonra ertesi gün, şafak söktüğünde gelmiş, görmüş ki Kıat, geyiği alıp gitmiş. Yine bir ayı yakalayıp, altın kemeri ile onu ağaca bağlayıp gitmiş. Ertesi gün şafak söktüğünde gelmiş görmüş ki Kıat, ayıyı da alıp gitmiş. Bu defa Oğuz hemen ağacın altına gelip durmuş. Kıat gelmiş boynuzuyla Oğuz'un kalkanına vurmuş. Oğuz mızrak ile Kıat'ın başına vurmuş onu öldürmüş. Kılıcını çekip başını kesmiş, oradan ayrılıp gitmiş. Ertesi gün geldiğinde görmüş ki bir

sungur, Kıat'ın karnını delip iç organlarını yiyor. Yay ve ok ile sunguru öldürmüş başını kesmiş. Ondan sonra:

- Kıat, geyiği yedi, ayıyı yedi. Mızrağım, demir olduğu için onu öldürdü. Kıat'ı sungur yedi. Yay ve okum rüzgâr gibi hızlı olduğu için sunguru öldürdü demiş ve çıkıp gitmiş." (Bayat, 2017, s. 111)

Başının ortasından çıkan ve öne doğru uzanan tek boynuzlu olan bu varlığın tasviriyle ilgili birkaç farklı görüş bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda sadece boynuzu bulunan efsanevi bir yaratık olarak geçmektedir, bir kaynakta "at vücutlu, geyik başlı, tek boynuzlu masal hayvanı", başka bir kaynakta ise "alnında tek boynuzu olan, gövdesi öküz şeklinde mitolojik yaratıktır" (Mamatqul Jureyev,Tohtamurod Kochkarov, 2017, s. 54) şeklinde bahsedilmektedir, bazı kaynaklarda gergedana benzediği de yazılmaktadır.

Şekil 16- Tek boynuzlu geyik-at (Kıyant) figürü 1-2. Yy (Bilgili, 2016)

2.2.6 Davara

İri cüsseli, ağır bir yaratık olan davara uyku sırasında insanların üzerine bir ağırlık gibi çökerek elleriyle ağızlarını burunlarını kapatarak, nefeslerini kesen demonik varlıktır. "Avucunun içinde ince bir delik vardır. Kişi bu ince delikten nefes alarak hayatta kalır. Bu esnada üstüne Davara binen kişinin bilinci açıktır. Bu sebeple ne olup bittiğini fark eder. Bu duruma halk arasında "davara binmesi" adı verilir." (Sarpkaya, 2014, s. 258) Issız, tenha yerlerde uyuyanlara daha çok musallat olur. Delilerden ve sarhoşlardan korktuğuna inanılır.

Davara karabasan adlı demonik varlığa yaklaşık bir varlıktır. Daha çok Doğu Karadeniz efsanelerinde karşımıza çıkar, İç Anadolu bölgesinde özellikle de davara ile yakın, benzer özellikler gösteren demonlar bulunmaktadır. Sivas civarında "Enkebir" adıyla çok benzer bir varlık karşımıza çıkmaktadır. "Simsiyah bir gölge olarak tasvir edilen ve ruhani alemden gelen soyut bir varlık olduğuna inanılan Enkebir, cinsiyet fark etmeksizin herkese gelebilir. Göğsüne oturduğu kişiyi boğmaya çalışan Enkebir'den kurtulmak için ezan okumak gerekmektedir." (Sarpkaya, 2014, s. 107) yine çok benzer bir yaratık olarak Malatya civarında da "Hıbilik" adıyla bir demonik varlık karşımıza çıkmaktadır." Yanına gittiği kişinin göğsüne oturur ve o kişiyi öldürene kadar boğar" (Sarpkaya, 2014, s. 260) Sivas bölgesinde de "Karavura" adlı bir varlık bulunmaktadır." insanlara uyanıkken musallat olan ve üzerlerine çöken bir ağırlık olarak kabul edilen bir kötü ruhtur" (Sarpkaya, 2014, s. 263)

Yaşar Kalafat Davara ile ilgili şu bilgileri vermiştir;

> "Bekdik/Beydili Türkmenlerinde Davara denilen bir cin vardır. Bunun basmasına Enkebit basması denir. İnanca göre bu varlık insanları uyarmak için Tanrı tarafından gönderilmiştir. Enkebit'in avucunun içi delikti ve beher elinde yirmi parmağı vardır. Ayraca her ayağında parmak görünümünde yedi parmağı vardır. Geceleri gözleri kapalı olarak dolaştığından, onu gece görenler gözlerinin içini göremezler. Bastığı kimsenin dile bağlanır ve basılan kimse besmele bile getiremez. Kocakarı'ları sevmeyen Davara sadece sarhoşlardan ve delilerden korkar. Daha ziyade eşi ile geçinemeyen genç kadınları basar.

Enkebit tarafından basılan kimse rüyasından uyanamaz. Akşamın dar vaktinde uyuyan kimse "Beni Enkebit bastı" der." (Kalafat, 2015)

2.2.7 İt-Barak

Türk kültüründe İt-Barakları araştırdığımızda onlara ilk olarak Oğuznamelerde rastlarız. Geniş bir coğrafyada yer bulmuş, pek çok kültürle etkileşim içerisine girmiş kadim bir kültüre sahip olan Türk kültüründe pek çok önemli destan bulunmaktadır. Destanlar bir milletin tarihinde önemli yeri olan olayların halk hafızasında yer edinip coşkulu bir dille, manzum olarak oluşturulan eserlerdir, ağızdan ağıza aktarılarak yaşatılırlar. Halkın ortak malı olan bu eserlerin yazarı halktır. Kültürde çok önemli yer tutarlar. Bu destanlar arasında başlangıcı en eskilere uzanan ve içerik olarak en geniş olan destan Oğuz Destanı'dır. Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceleri yazılmış olan bu destanın pek çok farklı yazması bulunmuştur. "Türk tarihinde birçok millet ve kültür bu kadim ve değerli mirası kendi dünyasından aktarmış ve sonucunda özellikle Tarih ve Halk bilimin sahasında bu durumun tasnifi için Oğuznamecilik kavramı oluşmuştur." (Erzincan, 2017, s. 40) Bu Oğuzname yazmaları arasında farklar olsa dahi olay örgüsünde bir değişiklik söz konusu değildir. "Bu farklılıklar; içerikte, işaret edilen coğrafyalarda, inanç sistemlerinde ve törelerin uygulanmasında kendini gösterir. Neyse ki bu farklılıklar konumuz itibari ile İt-Baraklar ve bahislerinde pek farklılaşmaz. (Erzincan, 2017, s. 40)

Destanlardaki İt-Barakların bölümünü Zeki Velidi Togan'ın "Oğuz Kağan Destanı" adlı eseri en kapsamlı şekilde anlatmaktadır.

Destana göre dünyanın karanlık bölgesinde Kıl-Barak adlı bir ülke bulunmaktadır. Bu ülkenin erkekleri siyah renklidirler, köpeğe benzerler ve yüzleri çirkindir; kadınları ise temiz yüzlüdür. Oğuz, ülkenin yakınlarına gelince dokuz atlıyı ülkeye elçi gönderir. "Pek çok şehir ve ülke bize il olup, itaat etmiş, vergi vermeyi kabul etmişlerdir. Eğer siz de illiği ve vergi vermeyi kabul edip söz verirseniz ne ala; aksi halde savaş ve dövüşe hazır olunuz ki hemen geliyoruz." der. Kıl-barak ülkesi elçilere cevap verir: Siz dokuz kişi eğer bizden iki kişi ile savaşır ve galip gelebilirseniz vergi vermeyi kabul ederiz. Yenilirseniz buradan geri döneceksiniz. Elçiler bu teklifi reddederler ve Kıl-barak ülkesi dövüş istiyorsa onlardan iki, kendilerinden iki kişinin dövüşmesini teklif eder. Destana

göre İt-Barakların adeti şöyledir: Dövüş yapılacaksa iki havuzdan birisini ak diğerini kara tutkalla doldururlar. Dövüşten önce ak tutkal havuzuna çıplak olarak giren dövüşçülerin vücudundaki kıllara bu tutkal yapışır. Havuzdan çıkan dövüşçüler ak kumda yuvarlanır. Sonra kara tutkal havuzuna giren dövüşçüler, o havuzdan çıkıp kara kumda yuvarlanır. Bu madde üç defa vücutlarında kuruduktan sonra İt-Barakların gövdelerine hiçbir silah etki etmez. Destana göre, Kıl-Baraklardan iki dövüşçü bu adeti yerine getirip Oğuz'un iki elçisi ile dövüşmeye başlar. Oğuzların silahlarından gelen darbeler İt-Baraklara etki etmez ve elçiler en sonunda dövüşü kaybedip ölürler. Dokuz elçiden kalan yedisi Oğuz'un yanına geri döner ve yaşananları anlatır. Oğuz bu duruma aldırış etmez ve Kıl-Baraklar ile savaşa girer. Kıl-Baraklar savaşta galip gelir ve Oğuz'un birçok askeri öldürülür. Bu savaşı dövüş ve mücadele ile kazanamayacağını anlayan Oğuz başka bir yöntem düşünür ve Kıl-Barak ülkesinin yanından geçen derin ve geniş ırmağa yönelir. Oğuz'un askerlerinin bazıları gemi ve sallar ile, bazıları da yüzerek ırmağı geçerler. İt-Baraklar çıplak ve yayan oldukları için bu ırmağı geçmeleri imkansızdır. Oğuz da askerleriyle beraber ırmağı geçer ve Kıl-Barak ülkesinde dağılan askerlerini toplamaya başlar. Bu sırada, Oğuz'un askerlerinden biri İt-Barak kadınlarının arasında gizlenmiştir. Destana göre, kocaları pis, çirkin görüntülü ve köpeğe benzeyen İt-Barak kadınları, Oğuz'un askeri olan bu adamın güzel görüntüsünden ve hoş sohbetinden etkilenirler asker ile münasebeti arzu ederler. Askere bir hediye vermek isteyen İt-Barak kadınları O'nu büyükleri olan İt-Barak'ın Kadını'nın huzuruna götürürler. Kocasıyla münasebette bulunamadığı için çok kederlenen İt-Barak'ın Kadını, huzuruna getirilen bu askerin güzel görüntüsünden ve hoş sohbetinden çok etkilenir. Yaşadığı cinsi arzu ve sevinç sebebiyle Oğuz'un tarafına meyil gösteren İt-Barak'ın Kadını bir elçi görevlendirerek Oğuz'a gönderir. Eğer bu savaşı kazanmak istiyorsanız yolu şudur, diyerek Oğuz'a demirden dikenli çiviler yaptırmasını ve askerlerinden her birinin bu demir dikenlerden bir miktarını terkiye bağlamasını ve savaşta bunları düşman üzerine serpmelerini tembihler. Aynı zamanda kendi atlarının ayaklarına bu dikenli demir parçalarından zarar gelmemesi için uygun nallar yaptırmalarını ve sonra da düşmanların burunları ve vücutlarının kenarları çıplak ve tutkalsız olduğundan oralarına ok yağdırmalarını söyler. İt-Barak'ın Kadını'nın sözlerini dinleyen Oğuz bulunduğu su arasını üs haline getirir. İt-Barak ülkesine gemilerle yakışıklı erkeklerden oluşan elçiler gönderir ve bu yakışıklı elçilerle

Kıl-Barak ülkesi kadınlarını memnun eder. Elçilerden çok memnun kalan kadınlar Oğuz'a elçilerle alet ve silahlar gönderir. Oğuz bu yolla yavaş yavaş savaşı kazanmak için gerekliliklere erişir ve savaşı kazanır. Savaştan sonra 17 yıl bu üste kalan Oğuz hem dinlenir hem askerlerini düzene sokar hem de silahlarını yeniler. Bu zaman içerisinde doğan çocuklar ergenlik, delikanlılık çağına gelirler. Oğuz'un bu zamanda bir kadından dört tane çocuğu olur ve onlar da bu süre içerisinde büyürler. Oğuz'un askerlerinden birisinin karısı bu sürede hamile kalır, kadının kocası olan asker savaşta ölmüştür. Kadının savaş alanında doğum yapması yasaklanır. Bu yüzden kadın yakınlardaki bir ağaç kovuğuna gider ve orada doğum yapar. Askerler doğan çocuğu Oğuz'a götürür ve durumu anlatırlar. Oğuz, çocuğa Qıpçaq adını verir. Qıpçaq, qabuq kelimesinden gelir ve Türk dilinde oyulmuş, içi çürümüş ağaç anlamına gelir. Rivayete göre bütün Kıpçak kavimleri bu çocuğun neslidir.

Destana göre Oğuz Kıl-Barak'ı aldıktan sonra iki sene bu ülkede oturur ve ülkeyi yasalarla disiplin ve himaye altına alır. Bir gün, bu ülkeye çok yakın olan Karanlıklar Ülkesi'ne doğru hareket eder ve buradan ayrılır. (Erzincan, 2017, s. 42-44)

Oğuz Destanlarında İt-Baraklar uzlaşılmaz, ehlîleştirilmemiş, vahşi olarak nitelenmez, insani davranışlar sergileyen varlıklar olduğundan bahsedilir." İt-Barak halkı Oğuznameler dışındaki diğer bahislerde genellikle ıslah edilemeyen, canavarlaştırılan, insani unsurlardan uzak şekilde anlatılır fakat Oğuznamelerdeki İt-Barak bahsi sadece erkeklerinin görünüşleri ile birkaç olağandışı betimlemeden öteye gitmez." (Ögel, 2010, s. 194) Destanlarda İt-Baraklar gövdesi insan, kafası bir köpek şeklinde çok çirkin varlıklar olarak geçmektedirler. Bazı kaynaklarda vücudunun kıllarla kaplı olduğundan da bahsedilir.

Bulundukları toplumda kadınlarla bir arada yaşamazlar. Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi 1 adlı kitabında topluluğun kadınları ile ilgili şu bilgilere ulaşmaktayız;

> "Bu topluluk tüm bu kaynaklarda yalnız yaşayan vahşi kadınlar olarak anlatılır ve üreme amaçlı yakın bölgelerdeki erkeklerle birlikte olup nesillerini sürdükleri ortaya konur. Rivayet odur ki bu kadınlar kız çocuk doğururlarsa ileride bu topluluğa mensup olur, eğer erkek çocuk doğururlarsa erkekleri çirkin ve köpek

> Türk Kaynaklı Eserlerde İt Barak Halkı 50 suratlı olur. Toplumdan dışlanan erkekler Amazon kadınlarına yakın bir yerde yaşarlar ama onlarla herhangi bir münasebete girmezler." (Ögel, 2010, s. 192)

Oğuz Destanında İt-Barak'lar İdil nehrinin ötesinde yaşamaktadırlar, Kuzey-Batı Rusya'nın "Borus" adını verdiği köpek başlı insanlar aynı konumda yer almaktadır buradan da şu çıkarımı yapabilmekteyiz, Oğuz destanındaki köpek başlı insanlar ile, Rusya'nın Kuzey-Kuzaybatı taraflarında "Borus" adını verdiği köpek başlı insan vücutlu varlılar ile aynı konumda yer almaktadır, inanışlardaki varlıklar büyük ihtimalle aynı varlıklardır. Aynı zamanda başka toplumlarda da dünyanın sonunda yaşadığına inanılar köpek başlı varlıklar vardı. "Eski çağ coğrafyanlarna göre dünyanın bittiği yerde, büyük bir okyanus başlıyor ve bu okyanusun kıyısında da bu köpek başlı insanlar oturuyorlardı. Batı âleminde insanlığa mal olan bu efsaneler, Türk mitolojisinde de kendisini göstermiş ve Türklere de mal olmuştur." (Ögel, 2010, s. 94)

Şekil 17- İt_Barak kabartmaları, Palais de Chaillot, Vézelay Cynocephali, 17. Yüzyıl (Hagen, 2010)

Şekil 18- Kuzey-Doğu Avrupa'da ve Hindistan' da yaşadıklarına inandan Borus adlı insanlardan bir baba ile oğul. (Ögel, 2010, s. 187)

Şekil 19- İt-Barak, Orta çağ Avrupası (Hagen, 2010)

3. BÖLÜM

UYGULAMALAR

3. BÖLÜM: UYGULAMALAR

3.1 Uygulamalar Üzerine Eser Metni

Seçilen demonik varlıkların anlatılarda yaygın olarak karşılaşılan betimlemelerinden yola çıkılarak oluşturulmaya başlanan seramik yorumlarında aynı zamanda anlatılarda söz edilen eylemleri üzerinde de durularak çalışmalar oluşturulmuştur.

Demonik varlıklar birer büst olarak el ile serbest olarak çalışılmıştır. Her bir büst formuna uygun bir silindirik taban üzerinde konumlandırılarak yükseltilmiştir. Büstler hem taşıyıcı olarak hem de eserleri mekândan ayırarak vurgulamak için her varlığın arasında bir bağın kurulabileceği, demonun kişiliğini yansıtan kaideleri ile beraber tasarlanmıştır. Kaideler büstlerin tabanlarını içine alacak deliklerle tasarlanarak bir bütünlük amaçlanmıştır. Bu kaideler torna ile şekillendirildikten sonra yer yer elle müdahale görmüştür.

Eserlerin yapımında şamotlu çamur tercih edilmiştir, aynı zamanda kullanılan şamotlu çamur ve pigmentlerden elde edilen astarlar ile eserlere fırça ile dekor çalışmaları yapılmıştır. Her bir eser 1050 ºC de fırınlanmıştır.

Seçilen her bir demonik varlığın hem betimlemesiyle hem de amaçları ve eylemleriyle birbirinden farklı olmasına özen gösterilmiştir. Her bir yorumda vurgulanmak istenen durum farklı olmuştur.

Her eser adını yola çıkılan demonik varlıktan almıştır.

3.1.1 Erlik

“Erlik” adlı demon Türk kültüründe ilk şeytan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer altının, kötülerin hükümdarı olarak anılan Erlik üzerine bir eser oluştururken onun anlatılarda geçen tasvirleri üzerine eserin tasarımı yapılmıştır. Atletik yapılı, güçlü bir gövde üzerine kara, vurgulu saçı, kaşı, sakalı, bıyığıyla yorumlanmıştır. Gözlerinin tasarımında göz bebeği olmayan simsiyah gözler tercih edilerek daha şeytanı görünmesi

amaçlanmıştır. İnsan görünümünden daha çok uzaklaşması için boynuz tasviri de eserde kullanılmıştır. Duruşuyla da anlatılardaki göklerde olma isteğine gönderme yapılmıştır. Kaidesinde de karaktere uygun bir şekilde güçlü bir duruş oluşturulmak istenmiş. Renklendirilmesinde de yine karalığının üzerine gidilmiş, siyahtan griye doğru bir geçiş oluşturularak daha belirsiz bir karanlık yaratılmak istenmiştir.

3.1.2 Alkarısı

"Alkarısı" adlı demon anlatılarda lohusa ve yeni doğanlara musallat olan çirkin, korkunç bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin oluşumunda da bunun üzerine yola çıkılmış, kaynaklarda karşımıza sıklıkla çıkan fiziksel özellikleri üzerine tasarım yapılmıştır. Karmakarışık uzun siyah saçları, büyük, sarkık memeleri ön planda tutularak iri çarpık ön dişleri, göz bebeği olamayan kızıl gözleri ve kırışık teniyle çirkin, yaşlı bir surat oluşturulmak istenmiştir. Kaidesi kırmızı uzun elbisesini çağrıştıracak ve kadın vücuduna gönderme yapacak şekilde tasarlanmıştır.

3.1.3 Evren

"Evren" adlı eserde, Türk ejderhaları arasından Evren isimli ejderhanın bilgilerine dayanarak yapımına başlanmıştır. Kaynaklardaki tasvirlerinden yola çıkılarak yılandan soyutlanmış, derisi pullarla kaplı, boynuzları olan, yırtıcı bir görünüme sahip bir varlık oluşturulmak amaçlanmıştır. Dağ, mağara ya da su kaynağını koruyan bir varlık olduğu fikri üzerine doğa ile bağdaşan bir varlık olarak görülmüş bunun üzerine yeşil renk üzerine yoğunlaşılan bir renklendirme tercih edilmiştir, yer yer kırmızı kullanılarak da ağzından alevler saçan ejderha fikrine atıfta bulunulmuştur. Kaidesinde yüksek bir yerde

durma hissi yaratmak amacıyla, kule benzeri bir görünüm yaratılmış, kaidenin tepe kısmında mağara paralarından ilham alınarak parçalar eklenmiştir. Kaidesinin renklendirmesinde yine doğa ile bağdaşan karakteri üzerine düşünelerek toprak tonlarıyla başlayan, alevler saçması ve ateşle olan bağını hissettirmek amacıyla tepe noktası kızıllaşmış bir görünüm tasarlanmıştır.

3.1.4 Şürele

"Şürele" adlı eserin tasarımında insanları kandırarak yoldan saptıran onlarla "gıdıklı mıdıklı" oynamak isteyen, zarar verme şekli gıdıklamak üzerine olan muzip bir mizaca sahip bir varlık fikrinden yola çıkılmıştır. Anlatılarda karşımıza yarım bir varlık olarak çıkmasından ötürü yarım suratlı tek bir gözü ve tek bir kolu olan varlık görüntüsü üzerine gidilmiştir. Orman içerisinde yaşayan ve ormanda kamufle olabilen bir varlık olması, gövdesinin de bir ağaç gövdesine benzetilmesi göz önüne alınarak eserde ten görünümüne ağaç dokusu verilmiş, yer yer de bir tüy-yosun görünümü vermek amacıyla elekten geçirilmiş çamur kütleleri eklenmiştir, renk olarak da yeşil ve toprak tonları kullanılmıştır. Kaidesinde de büst ile orantılı olarak kullanılan tüy-yosun görünümüyle bir denge oluşturulmak amaçlanmıştır.

3.1.5 Kıyat

"Kıyat" adlı eser de öne çıkan tasvirler arasından vücudu at, kafası geyik şeklinde tek boynuzlu bir varlık tasviri üzerine yorumlanmıştır. Baş kısmında geyik görünümünü pekiştirmesi için geyik boynuzları ve kulaklarına yer verilmiş gövdesinde de at görünümünü pekiştirmesi için yele kullanılmıştır. Gözleri göz bebeği olmadan beyaz bir şekilde renklendirilerek ruhsuz, ürkütücü bir his yaratması amaçlanmıştır. Öne doğru uzanan boynuzu eserin genelindeki koyu renk temasına aksi yönde daha açık renkler

kullanılarak ön plana çıkarılmıştır. Kaidesi yumuşak hatlarda bir boğumla iki parçaya ayrılmış şekilde tasarlanmıştır. Renklendirmesinde dokulu bir yüzey üzerine doğal tonlar tercih edilmiştir.

3.1.6 Davara

Davara kocaman cüssesi ve ağırlığı ile insanların üzerine çöküp onları nefessiz bırakan bir varlık olmasından kaynaklı eserde ön plana tutulmak istenen varlığın büyük boyutları olmuştur. Davara hakkındaki kaynakların kısıtlı olması ve ayrıntılı bir tasvirinin bulunmamasından kaynaklı eserin tasarımında kişisel fikirler çokça kullanılmıştır. Genel görüntüsüyle daha çok bir silüet yaratılmak istenmiş koyu ve doğal tonlarda bir renklendirme kullanılmıştır. Dumanlı gözler, kesik bir burun ve ağız bölgesindeki boşluk ile insani görünümden uzaklaşılmış aynı zamanda vücudu üzerinde parça parça vücut deformasyonları ile karakterin demonik kimliği daha da pekiştirilmek istenmiştir. Anlatılardaki Davara'nın musallat olduğu kişinin kurtuluşu olan avuç içerisindeki boşluk tasarımda dönüştürülerek eserin baş ve kaide kısımlarında vurgulanmıştır. Kaidesinde bu varlığın iri cüssesi ile uyumlu bir form tercih edilmiş, karakterin gövde kısmındaki vücut deformasyonlarına benzer parçalar kaide gövdesinde de kullanılmıştır. Kaidenin renklendirmesinde de koyu tonlar tercih edilmiştir.

3.1.7 İt-Barak

"İt-Barak" adlı eser antropomorfik bir varlık üzerine tasarlanmıştır. Anlatılarda geçtiği şekilde insan vücutlu, köpek kafalı, ürkütücü bir varlık oluşturmak amaçlanmıştır. Bu varlığın anlatılarda detaylı bir tasviri bulunmamasından kaynaklı eserin tasarımında kişisel fikirler sıkça kullanılmıştır. Kulak ve dişlerde bozukluklar yaratılarak karakterin çirkinliği, beyaz ruhsuz gözlerle de korkutuculuğu pekiştirilmek istenmiştir. İt-

Barak'ların bir halk olup topluluk olarak yaşaması ve vahşi olarak nitelendirilmelerinden kaynaklı eserin vücudunda bu yaşantıyı hissettirmesi amacıyla ilkel dövemeler konumlandırılmıştır. Betimlemelerindeki kara ten vurgusu üzerine vücut renklendirmesinde de siyaha yakın gri tonları kullanılmıştır. Kaidesi iki kısım olarak düşünülmüş, kaidenin üst kısmı doğal tonlarda bırakılmış ve karakterin burun kısmında oluşturulan boğumlu görüntüyle bağdaştırılarak tasarlanan boğumlardan oluşan alt kısma bir geçiş kullanılmıştır, alt kısmında ise destanındaki savaş öncesi kumlanma ritüeline gönderme yapmak amacıyla bir siyah kum görüntüsü oluşturulmak istenmiştir.

3.2 Eser Katoloğu

Şekil 20- Erlik, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC

45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 21- Erlik, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 22- Erlik, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 23- Alkarısı, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC

45 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 24- Alkarısı, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 25- Alkarısı, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 26- Evren, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC

45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 27- Evren, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 28- Evren, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 45 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 29- Kıyat, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC,

44 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 30- Kıyat, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 44 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 31- Kıyat, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 44 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 32- Şürele, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC,

43 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 33- Şürele, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı Şamontlu Çamur, 1050 ºC, 43 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 34- Şürele, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 43 cm x 10 cm x 10 cm

Şekil 35- Davara, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC,

40 cm x 12 cm x 12 cm

Şekil 36- Davara, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 40 cm x 12 cm x 12 cm

Şekil 37- Davara, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 40 cm x 12 cm x 12 cm

Şekil 38- İt- Barak, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC,

40 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 39- İt- Barak, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 40 cm x 9 cm x 9 cm

Şekil 40- İt- Barak, (Melike Özden,2022)

El ve torna ile şekillendirme, astarlı, şamontlu çamur, 1050 ºC, 40 cm x 9 cm x 9 cm

SONUÇ

Türk kültürü uzun bir tarihsel süreç geçirmiş, oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış çok zengin bir kültürdür. Ve bu kültürün önemli bir bölümü sözlü kültürden oluşmaktadır. Masallar, efsaneler, destanlar, mitler Türk kültüründe oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlatılar içerisinde de pek çok farklı demonik varlık karşımıza çıkmaktadır. Bu varlıklar bize geçmişimiz hakkında ışık tutmakta; toplumun yaşayışları, inanışları, korkuları hakkında ipuçları vermektedir.

İnsanlar sebebini anlamlandıramadıkları olaylardan, bilinmezlikten korkmuşlardır ve bu korkularının sebeplerini tanımlama isteği duymuşlardır, tanımlarken de spesifik özelliklere sahip demonik varlıklar yaratmışlardır. Bu varlıklar sözlü kültür ürünleriyle halklar arasında yayılmışlardır. Bazı temel özellikleri sabit kalsa da yer edindikleri her toplumda birtakım dönüşümlere uğramışlardır. Bu çalışmada yer alan demonik varlıkların kişisel yorumları oluşturulurken demonların pek çok kültürde yer alan ortak özellikleri üzerinde durulmuştur. Örneğin Alkarısının göğüsleri sarkık yaşlı bir kadın olması, Erlik'in bıyıkları omuzlarından geriye dökülen, çatal sakallı, dinç bir vücuda sahip yaşlı bir adam olması gibi.

Türk kültüründe birçok demonik varlığa rastlanmaktadır. Bu varlıkları bazı önemli tarihçiler belli başlı özellikleriyle[7] tasnif yoluna gitmiştir. Aynı gruplarda ele alınan demonik varlılar birbirlerine gerek eylemleri gerekse tasvirleriyle oldukça benzerlik gösterebilmektedir. Çalışmada yer alan demonik varlıkların seçiminde de bu konular dikkate alınarak hem tasvirleriyle hem de eylemleriyle birbirine yakın olmayan varlıklar tercih edilmiştir.

Çalışma konusunun seçilmesinin ana sebeplerinden biri zengin bir fantastik dünyaya sahip olan Türk kültürünün günümüzde bu tip öğelerle yeterince temsil edilmediği fikri ve ilgili çalışmalar yapan sanatçıların sayıca oldukça az olmasıdır. Kısıtlı sayıda yazılı kaynağın sahip olan bu alanda özellikle de Türk kültüründeki demonik

[7] Eylemleri, yaşadıkları yerler, sebep oldukları olaylar gibi.

varlıklarla ilgili bir resme ya da heykele ulaşmak oldukça zordur. Ulaşılan birkaç çalışma da özellikle ejderha ve Erlik gibi görece daha popüler varlıklar üzerine olmuştur.

Sanatçılar açısından oldukça zengin bir içeriğe sahip olan Türk kültüründeki demonik varlıklara ilginin artması ve bu alanda daha fazla sanatsal çalışma yapılması oldukça önemlidir. Bu raporun bu konularla ilgili çalışma yapmak isteyecek insanlara yardımcı bir kaynak olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAYAT, Fuzuli. (2007). Türk Mitolojik Sistemi1. İstanbul: Ötüken Yayınları.

BAYAT, Fuzuli. (2017). Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri. İstanbul: Ötüken.

BAYAT, Fuzuli. (2018). Türk Mitolojik Sistemi 2. İstanbul: ÖTÜKEN.

BEYDİLİ, Celal. (2005). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

ÇORUHLU, Yaşar. (2019). Türk Mitolojisinin Kısa Tarihi. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

ECE, Emrah. (2020). Bozkır Hikayeleri. İstanbul: Ötüken.

GOLDEN, Peter. B. (2002). Türk Halkları Tarihine Giriş. Ankara: Karam Araştırma ve Yayıncılık.

GÜNAY, Ünver., & GÜNGÖR, Harun. (2003). Türklerin Dini Tarihi. İstanbul: Rağbet Yayınları.

ORTAYLI, İlber. (2015). Türk Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin. (2010). Türk Mitolojisi . Ankara: Türk Tarih Kurumu.

RADLOFF, Wilhelm. (2008). Türklük ve Şamanlık. İstanbul: Örgün Yayınevi.

SARI, İbrahim. (2017). Destanlar, Efsaneler. Antalya: Nokta Ebook.

SARPKAYA, Seçkin. (2014). Türk Mitolojisinde Kötü Ruhlar. E. G. Naskali içinde, Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar (s. 251-279). İstanbul: KİTABEVİ.

SARPKAYA, Seçkin. (2014). Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar. E. G. Naskali içinde, Korku Kitabı (s. 251-281). İstanbul: KİTABEVİ.

SARPKAYA, Seçkin. (2018). Türklerin Şeytani Masalları. Ankara: Karakum Yayınevi.

USLU, Bahattin. (2017). Türk Mitolojisi. İstanbul: Kamer Yayınları.

Makaleler

AKGÜN, Halil Can (2018). Tatar Halk Efsanelerinde Şüreli Tipi Üzerine. BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 14-23.

ARSLAN, Feyza. (2020). Türk Mitolojisinde ve İnanç Sisteminde "Ruh". BETİK, 58-69.

AYDIN, Öznur (2013). Çin ve Türk İşlemelerinde Ejderha Motifi. Akdeniz Sanat Dergisi, 1-16

BAŞDİN, Aziz. (2017). Selçuklularda İslamiyet Öncesi Türk Kültürünün Etkileri. Eskiyeni, 177-190.

BOZKUŞ, Metin (1998). Türklerin İslamiyeti Kabulu ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 409-418.

ÇETİN, Çulpan Zaripova (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve İnanışlar). Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 1-32.

ÇOBAN, Ramazan Volkan. (2012). Türk Mitolojisinde Kötülük Tanrisi Erlik'in İnaniştaki Yeri, Tasviri ve Kökeni. Simitçay Dergisi, 1-27.

DEMREN, Özlem. (2018). Türk Kültüründe Bir Korku Kültü Olarak Sivas'ta Alkarısı ve Albasması İnanışı. Antropoloji , 1-27.

DUMAN, Harun. (2011). Türk Mitolojisinde Ejderha. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 482-493.

DURANLI, Muvaffak. (2008). Saha Türklerinin Demonolojik Varlıklarından Üor ve Sosyal Yaşamda Üstlendiği Fonksiyonlar. Halkbilimi Dergisi, 11-22.

DUVARCI, Ayşe. (2005). Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi , 125-144.

EROĞLU, Türker., & Kılıç, H. Ç. (2005). Türk İnançları ve İnanışlar. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 750-759.

ERZİNCAN, Emre. (2017). Türk Kaynaklı Eserlerde İt Barak Halkı. D. Ç. Umut Üren içinde, İtil Suwi Aka Turur (s. 39-88). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.

YÜKSELEN, Gökçe, PELER, Abdurrazak. (2013). Doğumla İlgili Bazı Âdetler Bağlamında Kıbrıs Türklerinin Etnik Kökeni Üzerine Düşünceler . Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 118-127.

HÜSEYNOVA, Şebnem. (2016). Yozqat ve Eski Türklerde Mitolojik Karakter Alkarısı. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Dergisi, 419-426.

KARAKAŞ, Selim. (2014). Türklerin Orijinal Dinleri Meselesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 463-477 .

KERAMETLİ, C. (1985). Turkish Miniatures in the 16th Century. Antika, The Turkish Journal Of Collectable Art, 717-719.

KOCA, S. (1996). Türkler ve İslamiyet. ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 263-286.

JUREYEV Mamatqul, KOCHKAROV Tohtamurod. (2017). Oğuz-Name'de Mitolojik Motifler. Sosyal Bilimler Dergisi, 49-60.

DEĞER, Mete Bülent, FIRATLIGİL Zeynep İrem. (2012). Anadolu'da Evren (Evran) İnanışı ve Bu İnanışın Kökenleri. International Journal of Social Science, 75-81.

ŞİMŞEK, Esma. (2017). Türk Kültüründe "Alkarısı" İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler. AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 12-99.

TAFLIOĞLI, Serkan. (2012). Modern türk Tarihçiliğinde Türklerin Müslüman Oluşu. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 31-42.

YILTER, Sait. (2017). Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait "Yaratılış Efsanesi"nde "Tanrı" ve "Yaratılış" Kavramlarının Karşılaştırılması. Mecmua, 29-40.

Kitap İçi Bölümü

ÇELİK, Adil. (2018). Türk Toplumunun Sözel Belleğindeki Al Karısı Tasarımları Üzerine, Doğaüstü Varlıklar ve Anlatılar Üzerine İncelemeler(Ed. Altuğ Ortakcı), Sivas: Kesit Yayınevi. ss. 71-86.

Basılmamış Kaynaklar

CAN, Ramazan. (2014). Türk Eserlerinde Kam Figürü Betimlemeleri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı.

DALKILIÇ, Ercan. (2007, Nisan). Hikmet Tanyu'da Gök Tanrı İnancı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

KALAFAT, Yaşar. (2015). Diyarbakır ve Çevresinden Bir Kısım Arketiplerin Antropomorfik Yansımalarına Dair Karşılaştırmalar", Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu. Diyarbakır: Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu .

KARAKURT, Deniz. (2011). Türk Söylence Sözlüğü: Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. Türkiye: F-Klavye.

ULUIŞIK, Yaprak Pelin. (2015). Türk Destanlarında Yeraltı Dünyası (sibirya Sahası) Doktora Tezi. dan. Prof. Dr. Ġbrahim Dilek, . Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.

İnternet Kaynakları

BATU, Ali. (2018). ResearchGate. ResearchGate Web Sitesi: https://www.researchgate.net/figure/Immigration-maps-of-Turks-from-east-to-west-throughout-history-1-The-main-homeland-of_fig1_325249770 adresinden alındı

Bilgili, N. (2016). Kimvekil. Kimvekil Web Sitesi: http://kimvekil.com/haber_1148_mitolojik-gezinti.html adresinden alındı

Checa, U. (2011). VikipediÖzgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Checa-HunCharge.jpg adresinden alındı

DİGÖR, Gözde. (2019). Ourbox. Ourbox Web Sitesi: https://www.ourboox.com/books/cocuklar-icin-turk-mitolojisi-2/ adresinden alındı

ENGİN, Cihan. (tarih yok). Erlik Khan. https://www.artstation.com/artwork/5zX2W. ArtStations.

Esmer, M. A. (2015). Tarih ve Arkeoloji. Tarih ve Arkeoloji Blogspot: https://tarihvearkeoloji.blogspot.com/2015/12/tlsm-kaps.html adresinden alındı

Gallica, A. à. (2011). Accéder à la page d'accueil de Gallica web Sitesi: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52000858n/f217 adresinden alındı

HAGEN, H. V. (2010). Vikipedi Özgür Ansiklopedi. VikipediÖzgür Ansiklopedi Web sitesi: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0tbarak#/media/Dosya:Cynocephalen.jpg adresinden alındı

Itegez, R. (2010). Theperemechlounge. Theperemechlounge Web Sitesi: http://theperemechlounge.blogspot.com/2010/04/surale-shurale-tukay.html adresinden alındı

Khadzhiakhmetov, T. (2011). Wikipedia. Wikipedia Web Sitesi: https://tt.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%A8%D2%AF%D1%80%D3%99%D0%BB%D0%B5.png adresinden alındı

Meydan, A. C. (2016). Acayib-ul Mahlukat. https://www.deviantart.com/mahlukat/art/acayib-ul-mahlukat-45461635, İstanbul. Tumblr Web Sitesi: https://asabiatta.tumblr.com/post/54833422660/ejderha-t%C3%BCrk-mitolojisinde-evran-ya-da-evren adresinden alındı

New World Encyclopedia. (2008). New World Encyclopedia Web Sitesi: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/File:Shamans_Drum.jpg adresinden alındı

SAYIM, Oğuzhan. (2017). Sanatın Yolculuğu. Sanatın Yolculuğu Web Sitesi: https://www.sanatinyolculugu.com/turk-mitolojisinde-hayvanlar-ejderha adresinden alındı

YENEN, Volkan. (tarih yok). Erlikhan. https://www.deviantart.com/volkanyenen/art/Erlikhan-206036511. DevinArt.

ÖZGEÇMİŞ

Liseyi Ankara'da Mustafa Azmi Doğan Anadolu Lisesi'nde okumuştur. 2012 yılında Ankara Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümüne başlamış, 2. Sınıfta okul değiştirmeye karar vermiş akabinde 2014 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü'nü kazanarak öğrenimine burada devam etmiştir.

Öğrenimi sırasında sırasıyla Menemen Demaz Tava Seramik ve Keramik Atölyesinde, Kale Holding A.Ş. Sanat Atölyesinde ve Ege Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Tasarım Departmanı'nda staj yapmıştır. 2016 yılında düzenlenen Resim Heykel Müzesi'ndeki DEÜ GSF Seramik Bölümü Öğrencileri Sergisi'ne ve 2017 yılında da Ahmet Adnan Saygun Sanat Merkezi'nde düzenlenen DEÜ GSF Seramik Bölümü Öğrencileri Sergisi'ne eserleri ile katılımda bulunmuştur. Üçüncü sınıfın ikinci döneminde The BroArt Seramik Atölyesi'nde çalışmıştır. Aynı atölyenin 2017 ve 2018 yıllarında İzmir Büyük Şehir Belediyesi için yaptığı iki farklı mozaik pano eserinde de görev almıştır. Ağustos 2017'de Ankara'da Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü'nde Yar.Doç. Hüseyin Özçelik'in çalıştığı duvar panosunda kendisine asistanlık yapmıştır. Seramik Sanatı Eğitimi ve Değişimi Derneği'nin düzenlediği 4. Seramik Çalıştayında Onur Fındık yönetimindeki Kerpiç Heykel projesinde görev almıştır. 2018 yılında lisans eğitimini bölüm birincisi olarak tamamlamıştır.

2018 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü'nde yüksek lisans yapmaya hak kazanmıştır. Yüksek lisans öğrenimi sırasında sırasıyla The BroArt Seramik, HİÇ Seramik ve Ardode Seramik atölyelerinde iş deneyimleri olmuştur. 2019 yılında kendi markası elelexelele'yi kurmuştur. Ocak 2022 itibariyle elelexelele markası altında endüstriyel ve sanatsal üretimlerine devam etmektedir.